

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

ROSITA JUOČERIENĖ

Edukologijos magistrantūros studentė

**GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ TEISĖS Į DALYVAVIMĄ
ĮGYVENDINIMAS**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:
soc. m. dr. Birutė Šilėnienė

Darbas yra originalus.....Rosita Juočerienė

Šiauliai, 2015

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
ĮVADAS	7
I. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIO VAIKO TEISĖS DALYVAUTI ĮGYVENDINIMO TEORINIAI ASPEKTAI.....	11
1.1. Vaiko samprata ir paauglystės amžiaus tarpsnio charakteristika	11
1.2. Vaiko globos (rūpybos), globos namų sampratos.....	15
1.2. 1. Vaikų globos sistemos teisinis reglamentavimas Lietuvoje.....	18
1.2. 2. Socialinės globos paslaugos, normos	20
1.3. Vaiko dalyvavimo teisės apibūdinimas	22
1.4. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimą reglamentuojantys teisiniai aktai Lietuvoje.....	24
1.5. Vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo galimybės	26
II. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ NUOMONĖS Į TEISĖS DALYVAUTI ĮGYVENDINIMĄ EMPIRINIS TYRIMAS.....	29
2.1. Tyrimo metodika, organizavimas ir imties charakteristika	29
2.2. Tyrimo duomenų analizė	32
21,7	43
IŠVADOS	53
LITERATŪRA	56
PRIEDAI.....	60

SANTRAUKA

Lietuvoje vaiko teisių apsauga rūpinasi valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos, nevyriausybinės organizacijos, susijusios su vaiko teisių apsauga. Lietuva 1992 m. sausio 8 d. prisijungdama ir 1995 m. liepos 3 d. ratifikuodama Jungtinių Tautų (toliau JT) Vaiko teisių konvenciją įsipareigojo rūpintis savo šalies vaikų gerove, siekti užtikrinti jų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, sudaryti galimybę vaikams visapusiškai ir harmoningai vystytis. Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas globos namuose gyvenančių vaikų teisės į dalyvavimą įgyvendinimas.

Tyrimo objektas. Vaikų, gyvenančių globos namuose, dalyvavimo teisės įgyvendinimas.

Tikslas - išanalizuoti vaikų, gyvenančių globos namuose, dalyvavimo teisės įgyvendinimą.

Tyrimo hipotezė. Tikėtina, kad vaikų, gyvenančių globos namuose, dalyvavimo teisės įgyvendinimui nėra skiriama pakankamai dėmesio.

Magistro darbe atlikta JT Vaiko teisių konvencijos, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vaikų globos sistema bei turinčių įtakos vaikų, gyvenančių globos namuose, dalyvavimo teisės įgyvendinimui, analizė. Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių teorine analize buvo parengta X,Y,Z vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams uždaro ir atviro pobūdžio klausimų anketa, atliktas vaikų, gyvenančių globos namuose dalyvavimo teisės įgyvendinimo vertinimo tyrimas.

Atliktos anketinės apklausos dėka išryškėjo su vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimu vaikų globos įstaigose susiję privalumai ir trūkumai. Lentelių ir paveikslų pagalba sugrupuoti teiginiai bei susisteminta surinkta informacija.

Ištyrus vaiko teisės į dalyvavimą įgyvendinimą globos namuose nustatyta, kad vaikų teisės globos namuose, yra užtikrinamos pakankamai. Vaiko teisė dalyvauti, išsakyti savo nuomonę, globos įstaigose, vaikų teigimu, yra tik iš dalies įgyvendintos. Janesniojo paauglystės amžiaus vaikų nuomone, suaugusieji išklauso jų nuomonę, požiūrį, pageidavimus, tačiau dažniausiai, vaikų teigimu, į juos neatsižvelgia. Globos namų darbuotojai, planuojant įvairias veiklas, užsiėmimus ne visada ir tik iš dalies atsižvelgia į vaikų nuomonę. Vaikų globos įstaigose gyvenantiems vaikams labai svarbu, kad darbuotojai išklaustų juos asmeniškai, individualių pokalbių su darbuotojais metu. Daugumos vaikų teigimu, globos įstaigose reikėtų keisti požiūrį į vaikus, t.y. labiau jais pasitikėti, išklausti jų nuomonę, suteikti jiems daugiau privatumo.

Patvirtinta autoriaus iškelta hipotezė, kad kad vaikų, gyvenančių globos namuose, dalyvavimo teisės įgyvendinimui nėra skiriama pakankamai dėmesio

Raktiniai žodžiai: vaiko teisės, vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimas, vaiko globa, vaikų globos namai

SUMMARY

Juočerienė R. The implementation of the children's right to participation in the children's care institution. The master thesis. Supervisor Birutė Šilėlienė, Doctor of Social Science; Šiauliai university, Faculty of Educology. – Šiauliai, 2015 - 57p.

The child rights in Lithuania are protected by national government and its institutions, local authorities, non-governmental organizations concerned with child rights. By joining the UN Convention on the Rights of the Child on 8 January 1992 and by ratifying it on 3 July 1995, Lithuania has committed itself to ensuring the protection of children in all areas of their lives at a level consistent with international standards provided in the convention.

Master's thesis dealt with the implementation of the children's right to participation in the children's care institution.

The object of the research is the implementation of participation rights of children living in care homes.

The goal of the study is to analyze the implementation of participation rights of children living in care homes.

Hypothesis: presumably, insufficient attention is paid to the implementation of participation rights of children living in care homes.

The final paper presents an analysis of the United Nations Convention on the Rights of the Child and the laws and legal norms of the Republic of Lithuania related to the foster care system and influencing the implementation of participation rights of children living in care homes. Based on the theoretical analysis of Lithuanian and foreign researches, a questionnaire-based survey with closed-ended and open-ended questions was prepared and given to children living in X, Y and Z care homes. Also, an assessment of the implementation of the participation rights of children living in care homes was carried out.

The questionnaire-based survey revealed the advantages and disadvantages related to the implementation of participation rights of children living in care homes. The statements were sorted in tables and figures and the gathered information was systemized.

After studying the implementation of participation rights of children living in care homes, it was determined that rights to participation in care homes were ensured sufficiently. According to the children, their participation and freedom of speech rights were implemented only partially in care homes. The younger teenagers stated that even though the adults listened to their opinions, approaches and wishes, they hardly took them into consideration. When planning various events and activities, the employees in care homes considered the opinions of children partially and only at times. The children living in care homes found it very important to be listened to by the

employees personally during individual conversations. Most children believed that care homes should change their attitudes towards children, i.e. show more trust, listen to their opinions and grant them more privacy.

The hypothesis that insufficient attention is paid to the implementation of participation rights of children living in care homes was confirmed.

Keywords: children's rights, implementation of children's participation rights, foster care of children, children's care homes.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo praėjus keleriems metams, mūsų šalyje iš esmės pradėjo formuotis ir kurtis vaiko teisių apsaugos teisinė bazė ir institucinė sistema visuose valdžios lygmenyse. Dabar Lietuvoje vaiko teisių apsauga rūpinasi valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos, nevyriausybinės organizacijos, susijusios su vaiko teisių apsauga. Lietuva 1992 m. sausio 8 d. prisijungdama ir 1995 m. liepos 3 d. ratifikuodama Jungtinių Tautų (toliau JT) Vaiko teisių konvenciją įsipareigojo rūpintis savo šalies vaikų gerove, siekti užtikrinti jų teisių ir teisėtų interesų apsaugą, sudaryti galimybę vaikams visapusiškai ir harmoningai vystytis (Šalaševičiūtė, Žemaitytė, 2008). Lietuvos Respublikos (toliau LR) Vyriausybė 1992m. savo nutarimu įpareigojo šalies savivaldybes organizuoti vaiko teisių apsaugos tarnybas. Vadovaujantis JT vaiko teisių konvencijos 27 str. 1 dalimi, nepilnamečiui turi būti teikiama tokia apsauga ir globa, kurios reikia jo gerovei užtikrinti. Mūsų šalyje, tėvų globos netekusiam vaikui, remiantis LR Konstitucija, įstatymais, poįstatyminiais teisės aktais siekiama užtikrinti teisę turėti gyvenimo sąlygas, garantuojančias jo fizinę, protinę, dvasinę, dorovinę ir socialinę raidą (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2007).

JT Vaiko teisių konvencijos nustatytas ir Lietuvos įstatymų apibrėžtas tėvų globos netekusio vaiko teises ir jo teisėtus interesus padeda įgyvendinti nepilnamečio globa (rūpyba). E. Mirončikienė (2003) globą apibrėžia kaip tėvų teisių ir pareigų, susijusių su vaiko auklėjimu ir priežiūra, perėmimą iš biologinių tėvų, kad būtų užtikrintas vaiko teisių įgyvendinimas ir interesų apsauga. Vaiko globa nustatoma siekiant įgyvendinti, apsaugoti ir apginti globojamo vaiko teises ir interesus.

Remiantis 2014 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2013m. gruodžio 31d. be tėvų globos buvo likę 10146 vaikai. 2012m. pabaigoje šis skaičius siekė 10542, o 2012m. – 11130. Mažėjimo tendenciją galima sieti su kasmet mažėjančiu visų Lietuvoje gyvenančių vaikų skaičiumi dėl mažėjančio vaikų gimstamo, emigracijos. Ministerijos atstovų teigimu, nepaisant kasmet didėjančio indėlio į darbą su socialinės rizikos šeimomis ir teikiamos pagalbos jose augantiems vaikams, vis dar nemažai vaikų, kaip jau minėta, kasmet atskiriami nuo tėvų. Tokiems vaikams turi būti užtikrinama alternatyvi globa. JT vaiko teisių konvencija įtvirtina, kad geriausiai vaiko interesus atitinka jo globa (rūpyba) šeimos aplinkoje. Todėl Valstybės tikslas - kuo mažiau vaikų, netekusių tėvų globos, apgyvendinti vaikų globos institucijose. Tuo tikslu socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu buvo patvirtintos deinstitutionalizacijos gairės. Tačiau dažnai galimybės įkurdinti vaiką globėjų šeimoje yra ribotos (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2013).

Pasak R. Pabedinskienės (2003), vaiko globa yra viena iš prevencinių priemonių siekiant apsaugoti socialiai nuskriaustus vaikus. K. Vitkauskas (2010) pabrėžia, kad Lietuvoje vykdoma vaiko globos organizavimo politika nėra pakankamai efektyvi, nes netobula institucinė struktūra, nepakankamai išplėtotas socialinių paslaugų tinklas savivaldybėse ir tai, kad kai kurie socialiniai darbuotojai nesilaiko vaiko globą reglamentuojančių teisės normų, daugiausia lemia vaiko globos organizavimo kokybę, globos trukmę, gražinimą į šeimas vaikų skaičių, netgi sudaro prielaidas pažeisti vaiko globos organizavimo principus ir vaiko teises. Todėl socialinėms globos institucijoms, globojančioms (rūpinančioms) beglobį vaiką, turi būti keliami ypač dideli reikalavimai. Ir Valstybė, už vaiko apsaugą, jo teisių, bei teisėtų interesų gynimą atsakingos institucijos beglobiams vaikams turi suteikti gyvenimo sąlygas, kurios garantuotų jo fizinę, protinę, dvasinę, dorovinę ir socialinę raidą. Taip pat užtikrinti JT vaiko teisių konvencijos nustatytas ir šalies įstatymų apibrėžtas nepilnamečio teises ir jo teisėtus interesus.

JT Vaiko teisių konvencijoje atsispindi trys pagrindiniai Vaiko teisių apsaugos principai: apsauga, aprūpinimas ir dalyvavimas. *Vaiko apsauga* apibrėžiama teise į šeimos globą ir specialistų pagalbą, bei teise būti apsaugotam nuo individualaus, ir socialinio žalojimo. *Vaiko aprūpinimas* remiasi jo teise į išteklius ir paslaugas. Todėl turi būti skiriamas dėmesys išteklių paskirstymui tarp vaikų ir suaugusiųjų. *Vaiko dalyvavimas* apsprendžia jo teisę į socialinę erdvę, teisę pareikšti individualiai ar kolektyviai savo nuomonę (Kabašinskaitė, 2002). Apibendrinant aukščiau išvardintus teiginius, galima išskirti Ž. Jonynienės (2009) pastebėjimus, kad Konvencija, be įprastų vaiko teisių į apsaugą ir suaugusiųjų globą, pabrėžia ir vaiko teises į asmeninę nuomonę, raiškos laisvę, ideologinį pasirinkimą, į privatumą, vaiko dalyvavimą sprendžiant jam aktualius klausimus (12-16 str). Inovatoriškiausia, pasak autorės, Konvencijoje yra tai, kad vaikui suteikiama ir dalyvavimo teisė. Tikima vaiko autonomiškumo galimybėmis, jo gebėjimu būti atsakingam už save, savo veiksmus, sąmoningai rinktis ir spręsti jį patį liečiančius klausimus.

Temos iširtumas, naujumas. Yra nemažai mokslinės literatūros bei atliktų tyrimų apie institucijose gyvenančių nepilnamečių gerovės, jų ugdymo ir rengimosi savarankiškam gyvenimui problemas. Taip pat yra nemažai mokslininkų tokių kaip V. Ž. Jonynienė (2005), B. Kairienė (2012), D. Kabašinskaitė (2002), K. Vitkauskas (2010), G. Sakalauskas (2000), kurie atliko tyrimus apie vaiko teisių įgyvendinimo problemas, politikos aktualijas Lietuvoje. Tačiau Lietuvoje stokojama mokslinių darbų, analizuojančių vaikų, gyvenančių globos namuose, teisės dalyvauti įgyvendinimo ypatumus globos institucijose, išskyrus keletą mokslinių darbų, tokių kaip B. Kairienės (2012) tyrimas apie vaikus, turinčius galimybes dalyvauti įgyvendinant ir ginant savo teises bei interesus, jų teisinio statuso įgyvendinimo problemas. Žmogaus teisių stebėjimo instituto (2006) tyrimo ataskaita apie vaiko teisių padėtį Lietuvos stacionariose globos

ir ugdymo įstaigose, L. Šilingytės (2011) tyrimas apie šeimos globojamo vaiko socialinio dalyvavimo patirtis, G. Antanėlytės (2012) magistro darbas apie vaiko teisės į aktyvų dalyvavimą įgyvendinimo raišką šeimoje, I. Eskytės (2008) bakalauro darbas apie socialinio dalyvavimo plėtotę vaikų dienos centruose, S. Danner, Ž. Jonynienės (2013) straipsnis „Darželinukų demokratinio dalyvavimo bei pilietinio ugdymo galimybės ir aplinkos parengtis“.

Iš atliktų tyrimų, straipsnių matyti, kad vaikų dalyvavimo teisė Lietuvoje yra nepakankamai užtikrinama ir įgyvendinama, o apie sudaromas sąlygas dalyvavimo galimybėms plėtoti globos institucijose apskritai nėra plačiai diskutuojama. Todėl, manau, svarbu panagrinėti, kaip globos namuose užtikrinamos vaikų dalyvavimo teisės pastaruoju metu, atsižvelgiant į ženkliai pasikeitusią socialines paslaugas teikiančių tarnybų darbo specifiką, esant naujiems funkcionavimo pokyčiams. Kokios vaiko dalyvavimo galimybės ir perspektyvos globos namuose? Kaip patys vaikai supranta savo dalyvavimą? Kokios vaiko dalyvavimo formos priimtinausios patiems vaikams įvairiais amžiaus tarpsniais?

Tyrimo objektas. Vaikų, gyvenančių globos namuose, dalyvavimo teisės įgyvendinimas.

Tyrimo hipotezė. Tikėtina, kad vaikų, gyvenančių globos namuose, dalyvavimo teisės įgyvendinimui nėra skiriama pakankamai dėmesio.

Tikslas - išanalizuoti vaikų, gyvenančių globos namuose, dalyvavimo teisės įgyvendinimą.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą siekiant apibūdinti vaiko globos (rūpybos), globos namų sampratą, vaikų globos sistemos teisinį reglamentavimą Lietuvoje.
2. Atskleisti globos namuose taikomų socialinės globos normų ypatumus.
3. Apibūdinti Vaiko dalyvavimo teisę, jos įgyvendinimą reglamentuojančius teisės aktus bei šios teisės įgyvendinimo galimybes
4. Išanalizuoti vaikų globos namų gyventojų nuomonę apie vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo galimybes ir perspektyvas globos namuose.

Tyrimo metodologija.

Šiame darbe remtasi **humanizmo, pragmatizmo teorijomis**.

- ✓ Pasak **pragmatizmo** (V. Jamesas) teorijos šalininkų - kiekvienos problemos sprendimas priklauso nuo paties žmogaus, jo valios. Pragmatizmas įgalina vaiką pačiam spręsti problemas, būti aktyviam. Taigi, šiame darbe atsispindinčios pragmatizmo idėjos tapatinamos su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos viena iš principinių nuostatų, jog vaikams turi būti suteikta galimybė išreikšti savo nuomonę ir dalyvauti priimant su jais susijusius sprendimus.
- ✓ **Humanistinis** požiūris (A. Maslow, C. Rogers) į žmogų, kaip į visuomenės objektą, socialinio gyvenimo dalyvį. Humanizmo teorija, kaip ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių

konvencijoje propaguojamos idėjos, remiasi pagarba žmogaus orumui, teisėms į laisvę, lygybę. Kiekvienas individas turi teisę rinktis vertybes, siekti savo tikslų bei savarankiškai apsispręsti ir būti atsakingam už sprendimus. Pasak V. Ž. Jonynienės (2009), demokratijoje kiekvienas, tame tarpe ir vaikas, turi teisę dalyvauti ir turėti įtakos tam, kas vyksta su juo ir aplink jį.

Tyrimo metodai.

1. Mokslinių, metodinių literatūros šaltinių analizė, dokumentų turinio analizė, sisteminimas, interpretavimas.
2. Anketinė globos namų gyventojų apklausa.
3. Kiekybinė tyrimo metu gautų rezultatų analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrime iš viso dalyvavo **91** tiriamasis iš įvairių Lietuvos vaikų globos namų (X,Y ir Z). Globos namai buvo atrinkti pagal puokštinę atranką, t.y. grupuojant pagal regionus, tačiau to paties regiono kelių globos namų direktoriams kategoriškai atsisakius leisti vykdyti apklausą, nuspręsta apklausti Kelmės (esančius kitame regione) globos namų vaikus. Respondentai atrinkti pagal tam tikrus požymius, t.y. pagal lytį ir amžių. Tiriamųjų amžius pasirinktas nuo 12 iki 18 metų, todėl, kad jie savarankiškai, be darbuotojų pagalbos galėtų atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Prieš vaikams pradėdant pildyti anketas, jie buvo supažindinti kaip pildyti ir žymėti atsakymus. Taip pat jiems buvo garantuotas visiškasis anonimiškumas. Anketų pildymo metu globotiniams buvo paaiškinami jiems nesuprantami klausimai. X,Y ir Z vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams iš viso buvo išdalinta 100 anketos kopijų. Anonimines anketas užpildė 92 vaikai, viena iš jų buvo sugadinta, kitas anketas vaikų globos namų auklėtiniai atsisakė užpildyti teigdami, kad jos per didelės apimties.

Darbo etapai. Tyrimo rengimas ir darbas vyko keturiais etapais:

- 1) anketos paruošimas;
- 2) tiriamosios grupės sudarymas;
- 3) apklausos vykdymas Mažeikių, Telšių, Kelmės vaikų globos namuose;
- 4) statistinė duomenų analizė ir interpretacija.

Darbo struktūra. Darbą sudaro: įvadas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, teorinė ir praktinė dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas bei priedai. Darbą iliustruoja 12 lentelių ir 10 paveikslų. Darbo apimtis - 57 puslapiai (be priedų).

I. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIO VAIKO TEISĖS DALYVAUTI ĮGYVENDINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Vaiko samprata ir paauglystės amžiaus tarpsnio charakteristika

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne *vaiko* sąvoka yra apibrėžiama kaip: 1) sūnus ar duktė savo tėvams; 2) berniukas ar mergaitė; 3) žmogus, turintis kurios nors aplinkos ar kurio amžiaus bruožus (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, p. 903). Iš to, kas nurodyta, kyla vaiko sąvokos apimtys problema, nes šis terminas reiškia ir tam tikras amžiaus ribas.

L. Jovaišos (2007) teigimu - vaikas – augantis, bręstantis 1-12 metų žmogus. Remiantis J. Žukauskaitės, A. Širinskienės (2007, p.148) pastebėjimais – „biologine prasme kiekvienas asmuo yra kažkieno vaikas“, o „socialine prasme vaikas – tai asmuo, kuris turi tam tikrus socialinius ryšius su savo tėvais“. Remiantis šiais teiginiais, galima daryti išvadas, kad vaiką, kaip individą, su tėvais gali sieti tiek biologiniai, tiek socialiniai ryšiai.

LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (2011) yra vartojamos ir tokios sąvokos kaip ikimokyklinio amžiaus vaikai (iki 6 metų) ir mokyklinio amžiaus vaikai (nuo 6 iki 18 metų), o LR baudžiamojo kodekso (2000) 11 str. asmenys nuo 14 iki 18 metų vadinami nepilnamečiais ir asmenys iki 14 metų – mažamečiais. Kaip matoma, įvairiuose nacionalinės teisės aktuose yra vartojama ne tik vaiko sąvoka, bet ir sąvokos „kūdikis“ „nepilnametis“, „mažametis“. Kartu su vaiko samprata glaudžiai siejasi ir vaikystės samprata, kuri šalia vaiko sąvokos dažnai minima įvairiuose mokslo šaltiniuose.

Vaikystės samprata priklauso nuo skirtingų laiko, vietos bei socialinių dimensijų. Atsižvelgiant į tai, tampa svarbu išskirti požymius, padedančius atskirti vaiką nuo suaugusio asmens. G. Sagatys (2006) savo daktaro disertacijoje remiasi N. Vuckovic – Sahovic suformuluota teorija, kurioje akcentuojama, jog vaikystės sampratai būdingi trys kriterijai: amžius, amžiaus grupės pačioje vaikystėje ir vaikystės turinys. *Amžiaus kriterijus* nusako vaikystės pradžią ir pabaigą. Valstybės įstatymiškai įtvirtina žmogaus gyvybės pradžios momentą bei vaiko statuso pabaigą, t.y. nustato žemutinę ir aukštutinę vaiko teisių ribas. Šiuos klausimus kiekviena valstybė savo įstatymuose reguliuoja skirtingai. Lietuvos Respublikoje galiojančiame Civilinio kodekso 2.3 straipsnio 1 dalyje teigiama, jog fizinis asmens gimimo momentas, t.y. žemutine vaiko teisių riba, pripažįstamas pirmasis savarankiškas naujagimio įkvėpimas. Nustatant aukštutinę vaiko teisių ribą daugelis valstybių sutaria vaiku laikyti asmenį iki 18 metų. Pirmą kartą vaiko sąvoka ir amžiaus kriterijus, skiriantys vaiką nuo suaugusiojo buvo įtvirtinti JT Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtoje Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje, kuriame teigiama, kad „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas

žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“ (Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencija, 1995). Konvencija apibrėžia vaiko amžiaus kriterijus, paaiškina jos vartojimą, bet neįtvirtina vaiko sąvokos. Kadangi vaiko sąvoka apima ir tam tikras amžiaus ribas, valstybės savo nacionaliniuose aktuose įvairiai apibrėžia šią sąvoką (pvz. vaiku laikydamos asmenį iki 16 ar 20 metų). Tačiau valstybės, prisijungusios prie Konvencijos be išlygų turi garantuoti teises visiems asmenims iki 18 metų.

Plačiau analizuojant vaiko sąvoką ir jo amžiaus kriterijų, LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 str. nurodoma, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“ (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 2006). LR vaiko globos įstatymo 2 str. patvirtinama, kad „vaikas – kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau“ (Lietuvos Respublikos Vaiko globos įstatymas, 1998). Šio straipsnio teiginys „atvejai, kai įstatymas numato kitaip“ nurodo vaikystės sampratai būdingą *antrąjį kriterijų – amžiaus grupes pačioje vaikystėje*. Pažymėtina, kad jau nuo senų laikų vaikystė buvo skirstoma į amžiaus grupes, o jos į atskiras kategorijas. Šis skirstymas būdingas daugeliui nacionalinės teisės šakų ir remiasi asmens gebėjimu savo atliekamais veiksmais įgyti teises bei susikurti pareigas. Pagal LR civilinį kodeksą „nepilnamečiais yra laikomi vaikai iki 18 metų, bet jie skirstomi į dvi grupes: iki 14 metų (neturintys veiksnumo) ir nuo 14 metų iki 18 metų (turintys dalinį veiksnumą)“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Žmogus praranda vaiko statusą sulaukęs pilnametystės ir tapdamas visiškai veiksniu. Tačiau reikia pabrėžti, kad tame pačiame kodekse yra numatytos kelios išimtys, kada asmuo gali būti pripažįstamas visiškai veiksniu ir nebūdamas reikiamo amžiaus. Kaip nurodoma CK 2.5 straipsnio 2 dalyje „Tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau, nei sueis aštuoniolika metų, asmuo, kuriam nėra suėjęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento“. Emancipacija - dar vienas būdas iki pilnametystės tapti visiškai veiksniu. Ji numatyta CK 2.9 straipsnio 1 dalyje - „Nepilnametis, sulaukęs šešiolikos metų, jo tėvų, globos (rūpybos) institucijų, jo rūpintojo ar jo paties pareiškimu gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotas), jei yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ar vykdyti pareigas“. *Vaikystės turinys - trečiasis kriterijus*, kuris apibūdina vaikystės sąvoką, apibrėžia požymius, atskiriančius vaiką nuo suaugusiojo. Pagrindinis skiriamasis požymis, skiriantis vaiką nuo suaugusiojo, tai būtų asmens branda.

Apibendrinant galima teigti, kad vaiku laikomas kiekvienas nepilnametis asmuo nuo jo gimimo momento (pirmojo savarankiško naujagimio įkvėpimo) iki pilnametystės (18 metų) arba visiško civilinio veiksnumo įgijimo įstatymų nustatyta tvarka (sudarant santuoką arba emancipacijos būdu).

Vaikystei, kuri glaudžiai siejasi su vaiko samprata, būdingi trys kriterijai: amžius, amžiaus grupės pačioje vaikystėje ir vaikystės turinys. *Amžiaus kriterijus* nusako vaikystės pradžią ir pabaigą. *Amžiaus grupės pačioje vaikystėje* yra skirstomos į atskiras kategorijas. Šis skirstymas būdingas daugeliui nacionalinės teisės šakų ir remiasi asmens gebėjimu savo atliekamais veiksmais įgyti teises bei susikurti pareigas. *Vaikystės turinys* - apibūdina vaikystės sąvoką, apibrėžia požymius, atskiriančius vaiką nuo suaugusiojo. Pagrindinis skiriamasis požymis, skiriantis vaiką nuo suaugusiojo - asmens branda.

Kiekvienas žmogus augdamas ir bręsdamas išgyvena skirtingus amžiaus tarpsnius. Pasak R. Žukauskienės (2012, p. 481), „paauglystė dažnai įvardijama kaip kritinis amžiaus tarpsnis, kupinas kraštutinumų, sumaišties ir didelių ambicijų“. Autorė pažymi, kad šiame etape turėtų būti išsprendžiami specifiniai vystimosi uždaviniai: fizinis subrendimas, savo lytiškumo suvokimas, intymių tarpusavio santykių užmezgimas ir palaikymas, tarpasmeninio bendravimo įgūdžių išmokimas, nepriklausomybės nuo savo šeimos bei žinių ir įgūdžių, reikalingų pasiekti ateities planus įgijimas, moralinių vertybių skalės sudarymas (Žukauskienė, 2012). Paauglystė – tai tarsi žmogaus žengimas pereinamuoju laikotarpiu iš vaikystės į suaugusiojo žmogaus amžiaus tarpsnį. Įvairioje literatūroje gana panašiai apibrėžiama paauglystės samprata. Tokie autoriai, kaip D. Gailienė, I. Bulotaitė ir N. Sturlienė (1996), J. R. Corsini (2002), R. Žukauskienė (2002), A. Vaičiulienė (2004), R. Pivorienė (sud.) (2005) aiškina, kad paauglystės laikotarpyje vyksta intensyvūs fiziniai, seksualiniai, intelektualiniai, socialiniai vystimosi pokyčiai bei savęs ieškojimas, suvokimas bei įtvirtinimas. D. Gailienės, I. Bulotaitės ir N. Sturlienės (1996) teigimu, sėkmingai susidorojus su šiais uždaviniais, paauglys turi susiformavęs savo tapatumo jausmą, suvokia save kaip asmenybę, pasitiki savo jėgomis bei tiki šviesia savo ateitimi. Daugelis mokslininkų skirtingai traktuoja bei nurodo paauglystės amžiaus tarpsnio ribas, teigdami, kad šie skirtumai atsiranda dėl kiekvienam paaugliui būdingo fizinio, intelektualinio, emocinio ir socialinio subrendimo. Tai įtakoja individualios vaikų raidos ypatybės bei aplinkos sąlygos. R. Pivorienės (sud.) (2005) teigimu, paauglystės laikotarpis prasideda nuo 10 iki 20 metų. A. C. Harris (1993) mano, kad paauglystė pradžia - 11 - 12 metai, o pabaiga apie 18 - 22 metus. Daugelis kitų autorių teigia, jog paauglystė prasideda 12-aisiais metais. R. Augis (1993) pabrėžia, kad merginoms paauglystė prasideda kiek anksčiau nei vaikinams, t.y. 12 - 21 gyvenimo metais, o vaikinams - 13 - 22 gyvenimo metais. Pasak A. Gučo (1990), merginoms paauglystė prasideda ir tęsiasi nuo 12 iki 15 metų, o vaikinams - nuo 13 iki 16 metų. Taigi, pasak R. Žukauskienės (2012) – paauglystės amžiaus ribos yra sąlyginis dalykas ir dažniausiai jos nurodomos tarp 11-12 ir 18-19 metų. Taip pat autorė užsimena, kad pastaruoju metu paauglystė dažniausiai skirstoma į tris fazes:

- 1) ankstyvąją paauglystę (nuo 11-12 iki 14 metų). Jos metu vaikai greitai fiziologiškai keičiasi, išgyvena didelį stresą ir neturi pakankamai gebėjimų su juo susidoroti;
- 2) viduriniąją paauglystę (apytikriai nuo 14 iki 16 metų). Vyksta nuoseklūs biologiniai pokyčiai. Stresas mažėja, didėja vaikų gebėjimai jį įveikti;
- 3) vėlyvąją paauglystę (nuo 16 iki 18-19 metų). Paaugliai subręsta, jų išvaizda prilygsta suaugusiųjų. Mažas streso lygis, o gebėjimai susitvarkyti su juo, lyginant su ankstesniais laikotarpiais, patys didžiausi.

Paauglystėje vaikai susiduria su fiziniu, kognityvinio ir psichosocialinio vystimosi pokyčiais. Fiziniai pokyčiai stipriai veikia paauglių Aš vaizdą, jo vientisumą ir stabilumą, padidina jų išgyvenamą menkavertiškumą ir nerimą (Pivorienė (sud.), 2005).

Pasak D. Gailienės (1996), paauglystėje subręstama tiek fiziologiškai, tiek psichiškai. Paaugliai pradeda domėtis, kas jie tokie yra, kokie jų gyvenimo tikslai. „Taigi pagrindinė šio laikotarpio problema – intensyvus savęs suvokimas, savęs vaizdo susidarymas, gyvenimo pozicijos ieškojimas, tai yra, savo tapatumo įtvirtinimas“ (Gailienė, 1996, p. 14).

E. Karmaza (2007, p. 107) išskiria pagal paauglių tapatumo išsivystymą sąlyginius raidos tarpsnius:

1) **tapatumo išskaidymas**. Šiame tarpsnyje paaugliams dar nesusiformavę aiškūs gyvenimo orientyrai, vertybės, jie nesiekia nustatyti sau tikslų („Nežinau, ką veiksiu po mokyklos, gal informatiką studijuosiu, o gal teisę, man dar neįdomu.“);

2) **nebrandus tapatumas**. Paaugliai nesvarstydami gali priimti svetimas vertybes bei išsikelti tam tikrus tikslus. („Apie tai šeimoje daug nediskutavome, bet jau nuspręsta, kad stosiu į medicinos studijas, nes tėvas yra medikas.“);

3) **moratoriumas**. Paaugliai aktyviai ieško savo identiškumo, vertybių, savarankiškai formuoja gyvenimo tikslus, siekia eksperimentuoti įvairiose veiklose („Aš, močiutės teigimu, nuo gimimo – katalikas, tik šiuo metu negaliu pasakyti, ar tikrai esu geras katalikas.“);

4) **brandus tapatumas**. Paauglių vertybinė sistema jau aiškiai suformuota, jie turi aiškius gyvenimo tikslus ir psichologiškai puikiai jaučiasi dėl savo pasirinkimo („Kartais pavargstu dirbdamas, bet savo pasirinkimo, būti menotyrininku, aš nekeisiu“).

Paaugliams būdinga pereiti iš vieno raidos tarpsnio ir vėl grįžti į kitą. Remiantis šiais dėsningumais, daugelis autorių paauglystės pabaigą sieja su įvairiapusiu fiziniu, psichiniu, socialiniu ir psichologiniu subrendimu. Pasak D. Gailienės (1996), nesėkmingai formuojantis paauglių tapatumo jausmui, kas, įvairių autorių duomenimis, ypač būdinga globos namuose gyvenantiems paaugliams, jaunuoliams gali atsirasti „vaidmenų sumaištis“. Jie gali išgyventi netikrumą, nesaugumo jausmą, nesugebėti suvokti, kas jie tokie ir kokiai aplinkai priklauso.

Tokiu atveju paauglystė gali užtrukti, ko pasekoje jaunuoliai sunkiau įsisavina suaugusiųjų vaidmenis.

Kaip jau minėta anksčiau, paauglystės amžiaus tarpsnyje jaunuoliai susiduria su fizinio, kognityvinio ir psichosocialinio vystimosi pokyčiais. Fiziniai pokyčiai stipriai veikia paauglių Aš vaizdą, jo vientisumą ir stabilumą, padidina jų išgyvenamą menkavertiškumą ir nerimą (Pivorienė (sud.), 2005). Paauglių psichologinius sunkumus sukelia skirtingas fizinių, sociopsichologinių ir kognityvinių funkcijų vystimosi tempas ir pokyčių stiprumas. Kaip pastebi D. Gailienė (1996) - mokytojams dažniausiai labai nelengva dirbti su paaugliais, nes jie dažnai būna nepastovūs, kategoriški, protestuojantys. Pedagogams svarbu atminti, kad jie išgyvena sunkų sumaišties metą ir kad jiems labai brangus mokytojų noras juos suprasti. Griežtumo ir reiklumo derinimas su nuoširdžiu supratingumu ir iš mokytojų pareikalauja pastangų bei pedagoginio takto. „Paauglystė gali praeiti be didelių konfliktų. Negatyvizmą, užsispyrimą ir kitokius paauglio elgesio bruožus lemia sąlygos, kuriose jis auga. Auklėjimo sunkumų išvengiama tada, kai sąmoningai arba nesąmoningai suaugusieji paauglystę pasitinka iš anksto, keisdami savo pažiūrą į bręstantį vaiką, o ne tada ieško priemonių, kai tarp tėvų arba mokytojų ir paauglio jau atsirado bedugnė“ (Gučas, 1990, p. 253).

Apibendrinant galima teigti, kad paauglystė – tai kritinis amžiaus tarpsnis, kupinas kraštutinumų, sumaišties ir didelių ambicijų. Šiame paauglystės laikotarpyje vyksta intensyvūs fiziniai, seksualiniai, intelektiniai, socialiniai vystimosi pokyčiai bei savęs ieškojimas, suvokimas bei įtvirtinimas. Daugelis mokslininkų skirtingai traktuoja bei nurodo paauglystės amžiaus tarpsnio ribas. Šie skirtumai atsiranda dėl kiekvienam paaugliui būdingo fizinio, intelektualinio, emocinio ir socialinio subrendimo. Tai įtakoja individualios vaikų raidos ypatybės bei aplinkos sąlygos. Paauglystės pabaiga siejama su įvairiapusiu fiziniu, psichiniu, socialiniu ir psichologiniu jaunuolių subrendimu.

1.2. Vaiko globos (rūpybos), globos namų sampratos

Vaiko globa visada buvo aktuali visuomenės problema, kuri neatsiejama nuo gailestingumo ir altruistinės pagalbos artimui. Pasak I. Leliūgienės (2002), globą galima įvardinti, kaip piliečių asmeninių ir turtinių interesų teisinę gynimo formą. Juridiškai įteisintos dvi globojimo formos: globa ir rūpyba. E. Mirončikienė (2003) vaiko globą apibrėžia kaip tėvų teisių ir pareigų, susijusių su vaiko auklėjimu ir priežiūra, perėmimą iš biologinių tėvų, kad būtų užtikrintas vaiko teisių įgyvendinimas ir interesų apsauga. J. Černeckienė (2007), praplėsdama aukščiau minėtų mokslininkų mintis, teigia, kad globa - tai valstybinė tėvų globos netekusių vaikų teisių apsaugos ir auklėjimo forma; įvairiapusė giminių, draugų, kaimynų teikiama pagalba

asmenims, kurie patys negali dėl įvairių priežasčių atlikti kasdieninės veiklos. Taip pat ji nurodo, kad vaiko globa gali rūpintis asmenys, bendruomenės, savivaldybės, valstybė.

Vaikų teises, tėvų pareigas, vaiko globą (rūpybą) ir įvaikinimo klausimus reglamentuoja vienas iš pagrindinių teisės aktų – LR civilinis kodeksas (2000). Remiantis šiuo aktu, vaiko globa (rūpyba) – tai likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėta fiziniam ar juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas. Kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių bei teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems.

„Rūpyba – tai auklėjimo ir priežiūros užtikrinimas nepilnamečiui aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai ir tinkamai augti, vystytis, tobulėti“ (Pabedinskienė, Černiauskas, 2007, p. 11). Pasak minėtų autorių, socialine prasme vaikų globos ir rūpybos sampratos apima vaikų išlaikymą, auginimą, auklėjimą, interesų apsaugą ir sąlygų, reikalingų jiems tinkamai fiziškai ir dvasiškai vystytis, sudarymą bei palaikymą, todėl tiek LR civiliniame kodekse, tiek kituose teisės aktuose vaikų globa ir rūpyba įvardijamos bendru vardikliu – globa (rūpyba).

Taip pat LR civiliniame kodekse nurodyta, jog Lietuvoje nustatytos dvi vaiko globos (rūpybos) rūšys – laikinoji ir nuolatinė globa (rūpyba) bei trys vaiko globos (rūpybos) formos – globa (rūpyba) šeimoje, globa (rūpyba) šeimynoje, bei globa (rūpyba) vaikų globos institucijoje.

✓ *Laikinoji vaiko globa (rūpyba)* - laikinai be tėvų globos (rūpybos) likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje ar institucijoje. Šios globos rūšies tikslas – grąžinti vaiką į šeimą.

✓ *Nuolatinė vaiko globa (rūpyba)* - nustatoma be tėvų globos likusiems vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali grįžti į savo šeimą, ir jų priežiūra, auklėjimas, teisių bei teisėtų interesų atstovavimas ir gynimas pavedamas kitai šeimai, šeimynai ar vaikų globos (rūpybos) institucijai. Globa nustatoma vaikams, neturintiems keturiolikos metų. Rūpyba – vaikams sulaukusiems keturiolika metų.

Vaiko globa šeimoje – tai globa natūralioje šeimos aplinkoje, kurioje su savais vaikais auga ne daugiau, kaip penki vaikai, išskyrus atvejus, kai nenorima išskirti brolių, seserų, vaikų skaičius šeimoje gali būti didesnis.

Vaiko globa šeimynoje – globa šeimos aplinkoje, kai juridinis asmuo (šeimyna) globoja šešis ir daugiau vaikų. Bendras vaikų skaičius tokioje šeimynoje su savais vaikais neturi viršyti dvylikos vaikų, išskyrus atvejus, kai neišskiriami broliai ir seserys.

Vaiko globa institucijoje – globa valstybinėse ar nevyriausybiniuose institucijose, kai nėra galimybių vaiką globoti šeimoje ar šeimynoje.

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2007) pabrėžia, jog socialines paslaugas teikiančių įstaigų pareiga – pasirūpinti tėvų globos netekusiu vaiku, užtikrinti jo asmens

saugumą, kvalifikuotą pagalbą, gyvenimo kokybę ir savarankiškumo pagrindus. Šiems vaikams turi būti teikiama įvairiapusė, kvalifikuota ir kokybiška pagalba bei skiriamos atitinkamos globos rūšys ir formos.

Remiantis R. Pabedinskiene, R. Černiausku (2007), globą ir rūpybą galima apibrėžti kaip priemones, padedančias neveiksniam ar ribotai veiksniam fiziniams asmeniui užtikrinti jo, kaip teisės subjekto, teisių įgyvendinimą, sukurti tinkamą aplinką jo ekonominiams, socialiniams ir doroviniams interesams tenkinti. Tačiau esamas globos ir rūpybos institutų skirtumas, kurį lemia asmens veiksnio laipsnis. Neveiksniam asmeniui skiriama globa, o iš dalies ar ribotai veiksniam – rūpyba.

LR civiliniame kodekse (2000) pažymėta, kad globa nustatoma vaikams, kurie neturi keturiolikos metų. Vaikai nuo 14 iki 18 metų yra pripažinti ribotai veiksniais, todėl jiems nustatoma rūpyba ir jų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimą turi garantuoti rūpybos institutas.

Vaikų globos įstaiga – tai vaikų globos namai, specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai, vaikų dienos centras arba kiti juridiniai asmenys, teisės aktų nustatyta tvarka turintys teisę vykdyti vaikų globą. Remiantis LR sveikatos apsaugos ministro įsakymu (2004) - vaikų globos namai – tai socialinės globos įstaiga, kurioje ilgesniam ar trumpesniam laikui apgyvendinami ir globojami likę be tėvų globos vaikai.

Globos namų užduotis visokeriopai rūpintis tėvų priežiūros netekusiais vaikais, užtikrinti jo asmens saugumą, kvalifikuotą pagalbą, gyvenimo kokybę ir savarankiškumo pagrindus. Pastaruoju metu globos vaikų globos namuose (toliau VGN) vis daugiau dėmesio skiriama auklėtinių socialinei integracijai į visuomenę, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymui. Vaikų bendravimo, elgesio, darbinių įgūdžių ugdymas, vertybių sistemos formavimas leidžia išugdyti sąmoningas, apsisprendusias asmenybes sugebančias tinkamai adaptuotis visuomenėje. Tad globos namuose gyvenančio vaiko rengimo savarankiškam gyvenimui tobulinimas išlieka aktuali ir svarbi valstybės problema (Pabedinskienė, Černiauskas, 2007).

I. Leliūgienės (2003) teigimu, vaikų globos namų sąlygomis auklėjami vaikai neretai yra izoliuoti nuo išorinio pasaulio, jų veikla reglamentuojama vidaus tvarkos taisyklėmis, todėl tai apsunkina jų socialinių poreikių tenkinimą. Jiems trūksta neformalaus bendravimo, socialinio ir emocinio pasitikėjimo, realaus gyvenimo įvaizdžio. Vaikų, augusių globos namuose, socializacijos sunkumai suprantami kaip sunkumų kompleksas, sukeliantis problemų vaikui prisiminti vienokį ar kitokį vaidmenį. Kaip pastebi autorė, dažnai į globos namus patenkantys vaikai turi tam tikrų elgesio ir charakterio sutrikimų, nes jiems teko patirti šeimos nedarną ir tėvų nuopolio pasekmes (Leliūgienė, 2003). Didžioji dauguma tokių vaikų pasižymi sudėtingu elgesiu, nevaldomomis emocijomis, nesugebėjimu nuosekliai dirbti, mokytis (Liobikienė, Ivanauskienė, 2010).

Vienas svarbiausių socializacijos sunkumų yra jaunuolių išėjimas iš globos įstaigos į savarankišką gyvenimą. Specialistai susiduria su jo apgyvendinimo, gyvenimo įgūdžių lavinimo, išsimokslinimo, profesinės veiklos, socialinio tinklo ir ryšių bei identiteto susiformavimo problemomis. Esama globos įstaigų, kurių vidinė struktūra plačiau prasme reiškia tam tikrą asmens laisvės apribojimą, siekiant to asmens gerovės, ar kitaip veikiant paties vaiko labui. Subjektyvių globotinio norų, poreikių ar vertybių yra paisoma tiek, kiek profesionalai mano esant reikalinga. Tokie santykiai, pagal G. Sakalauską (2000), paprastai yra vienapusiai, skatinantys priklausomybę ir autoriteto pripažinimą.

Žmogaus teisių stebėjimo institutas savo internetinėje svetainėje pateikė tyrimo ataskaitą apie vaiko teisių padėtį Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose (2006). Jose buvo vykdoma vaiko teisių stebėseną, siekiant išaiškinti tiek konkrečius pažeidimus atskirose įstaigose, tiek sisteminius trūkumus. Prie įstaigose užfiksuotų pagrindinių vaiko teisių pažeidimų buvo išskirtas Vaiko teisės turėti ir reikšti savo nuomonę pažeidimas. Tyrimo ataskaitos duomenimis, įstaigų nuostatuose numatyta, kad vaiko teisė dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinama pasitelkus vaikų ar mokinių tarybas. Tačiau jos veikia retoje įstaigoje, o jeigu formaliai ir yra įsteigtos, tai realiai nefunkcionuoja; nepraktikuojami bendruomenės susirinkimai; vaikų dalyvavimas priimant sprendimus yra itin retas reiškinys.

Apibendrinant galima teigti, jog **vaiko globa** – tai valstybės teikiama kompleksinė, visapusiška parama, tėvų globos netekusiam vaikui, kurios tikslas suteikti vaikui tokią apsaugą, globą bei sąlygas, kokių reikia jo gerovei ir pilnaverčiui gyvenimui užtikrinti. **Vaikų globos namai** – tai socialinės globos įstaiga, kurioje ilgesniam ar trumpesniam laikui apgyvendinami ir globojami likę be tėvų globos vaikai. Jų paskirtis - visokeriopai rūpintis tėvų priežiūros netekusiais vaikais, užtikrinti jų asmens saugumą, kvalifikuotą pagalbą, gyvenimo kokybę ir savarankiškumo pagrindus. Neretai vaikų globos namų sąlygomis auklėjami vaikai yra izoliuoti nuo išorinio pasaulio, jų veikla reglamentuojama vidaus tvarkos taisyklėmis, todėl tai pasunkina socialinių poreikių tenkinimą. Jiems trūksta neformalaus bendravimo, socialinio ir emocinio pasitikėjimo, realaus gyvenimo įvaizdžio. Dažnai globos namuose nėra užtikrinamos ir tinkamai įgyvendinamos pagrindinės vaiko teisės.

1.2. 1. Vaikų globos sistemos teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Vaiko globa (rūpyba) istoriškai ir tradiciškai visada yra jautri ir aktuali visuomenės problema. Aktuali šiuolaikinės pasikeitusios visuomenės problema yra krizės ištiktos šeimos, neužtikrinančios savo vaikui saugumo ir gerovės. Vaiko nepriežiūra, dėl įvairių priežasčių nesugebėjimas jo auginti, palieka jame gilią žaizdą, kurias gydyti – ilgas, sunkus ir be galo

atsakingas darbas, vis dar dažnai tenkantis ne šeimynoms, globėjams ar tėviams, o socialinės globos institucijoms (Pabedinskienė, Černiauskas 2007).

Lietuvoje 1996 m. priimtas LR **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas**, kurio paskirtis, atsižvelgiant į specifinę vaiko padėtį šeimoje ir visuomenėje - gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Įstatyme taip pat akcentuojama, kad yra svarbu užtikrinti vaikų egzistencijos, vystymosi, apsaugos ir dalyvavimo teisių apsaugą ir šeimose, ir vaikų ugdymo institucijose.

1998 m. įsigaliojo (galiojo iki 2001 m. liepos 1d.) LR **Vaiko globos įstatymas**, kuris iš esmės pakeitė iki tol galiojusią nepilnamečio globos ir rūpybos sistemą. Įstatymu buvo nustatoma vaiko globa, jos steigimo, pasibaigimo, organizavimo tvarka, globos rūšys ir formos, globėjų teisės, pareigos bei atsakomybė, globojamo vaiko asmeninių, turtinių teisių ir interesų apsauga. Šiuo įstatymu buvo nustatytos laikinoji ir nuolatinė globos (rūpybos) rūšys ir nepilnamečio globa (rūpyba) šeimoje, šeimynoje ir institucijoje (LR Vaiko globos įstatymas, 1998). Šį įstatymą 2001 metais pakeitė ir papildė **Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas**, trečioji knyga „Šeimos teisė“ XVIII skyrius „Nepilnamečių globa ir rūpyba“.

Remiantis pastaraisiais įstatymais, numatoma, kad vaikui, netekusiame tėvų globos ar tapus našlaičiu gali būti nustatyta globa valstybiniuose globos namuose, globėjų šeimoje ar šeimynoje.

Tai atsispindi ir JT vaiko teisių konvencijos 20 straipsnio 1 dalyje, kurioje pabrėžiama, jog vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl įvairių priežasčių negali toje aplinkoje būti, turi teisę į valstybės teikiamą apsaugą ir paramą.

LR Civiliniame kodekse aiškiai apibrėžti vaiko globos (rūpybos) tikslai ir uždaviniai, kuriais siekiama užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, užtikrinančioje saugų, tinkamą augimą, vystymąsi ir tobulėjimą. Taip pat paskirti vaikui globėją (rūpintoją), galintį pasirūpinti juo, auklėti, atstovauti ir ginti jo teises ir teisėtus interesus. Sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, atitinkančias jo amžių, sveikatą ir išsivystymą, bei rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje (LR civilinis kodeksas, 2000)

2003 metais LR Seimas pritarė **Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijai**, kurios tikslas – pasiekti politinį susitarimą dėl vertybių, nuostatų, lemiančių vaiko gerovę bei numatyti vaiko gerovės įgyvendinimo gaires (Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, 2003). LR Vyriausybė, siekdama tobulinti vaiko gerovės institucijų sistemą, 2005 metais patvirtino **Vaiko gerovės valstybės politikos strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 m. planą**, įtvirtino vaiko globos (rūpybos) šeimoje prioritetą ir institucinės vaiko globos (rūpybos) sistemos pertvarkymo priemones (Vaiko gerovės valstybės politikos strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 m. planas, 2005). Siekiant institucijoje gyvenančiam nepilnamečiui

užtikrinti globą (rūpybą), ugdymą (mokymą, lavinimą, auklėjimą), socialines paslaugas, sukurti tinkamą, jo poreikius atitinkančią aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasirengti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje 2005 metais socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtinti **Bendrieji valstybės ir savivaldybės vaikų globos namų nuostatai** (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2005). Taip pat siekiant sudaryti tinkamas tėvų globos netekusiam asmeniui socialinio integravimosi į visuomenę sąlygas, ugdyti jo savarankiško gyvenimo įgūdžius LR Vyriausybė 2004 metais patvirtino **Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005-2008m. programą** (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007).

Apibendrinant galima teigti, jog vaiko globos tikslas yra užtikrinti be tėvų globos likusiam vaikui socialiai saugią aplinką bei prigimtinių poreikių tenkinimą. Taigi, įvairūs Lietuvos teisiniai aktai reglamentuoja tokiems vaikams būtiną sistemingą, pastovią pagalbą, sudarant sąlygas tolimesnei jų sėkmingai bei produktyviai raidai.

1.2.2. Socialinės globos paslaugos, normos

Vaiko socialinė globa, kaip paslauga yra viena iš socialinių paslaugų rūšių, priskiriama specialiosioms socialinėms paslaugoms. Remiantis socialinių paslaugų įstatymu (2006), socialinė globa yra visuma paslaugų, kuriomis vaikui teikiama kompleksinė pagalba, kuriai reikia nuolatinės specialistų priežiūros. Šios paslaugos, remiantis socialinių paslaugų katalogu (2006) vaikui teikiamos socialinės globos įstaigose. Jos apima dienos, trumpalaikės ir ilgalaikės socialinės globos paslaugas. Vaiko socialinės globos, kaip socialinės paslaugos organizavimas ir teikimas turi būti kokybiškas, atitikti tam tikrus standartus. Todėl siekiant užtikrinti paslaugų kokybę taikomi, privalomi, įstatymiškai įtvirtinti reikalavimai, t.y. paslaugų standartizavimas.

L. Žalimienė (2007) pabrėžia, kad tik civilinės teisės tvarka nustačius vaikui globos rūšį ir formą, pradedamos teikti socialinės globos paslaugos. Taip pat, autorė akcentavo, kad nukreipiant vaiką stacionariai globai, pirmiausia reikia atsižvelgti į vaiko poreikius ir interesus, ir kur tai įmanoma, į vaiko asmeninę nuomonę. Atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandą, šiai nuomonei turi būti skiriama reikiama reikšmė.

Globos institucijose vaikams įvairios socialinės globos paslaugos teikiamos, vadovaujantis socialinės globos normų aprašu (2012). Šis aprašas reglamentuoja socialinės globos teikimo likusiems be tėvų globos vaikams, principus ir charakteristikas bei nustato privalomus socialinės globos įstaigų teikiamos ilgalaikės, trumpalaikės, dienos socialinės globos kokybės reikalavimus.

Socialinės globos normų apraše (2012) nurodoma, kad socialinės globos normos taikomos vadovaujantis šiais principais:

1. Asmens teisių užtikrinimo;
2. Dalyvavimo ir bendradarbiavimo;
3. Pasirinkimo ir socialinės globos tikslingumo;
4. Asmens savarankiškumo ugdymo ir socialinės integracijos;
5. Nediskriminavimo.

Remiantis socialinės globos namų aprašo, 1 priedu, šalia kitų socialinės globos normų, taip pat yra skirtas dėmesys vaiko dalyvavimo teisę užtikrinančioms **normoms, kuriose nurodoma, kad likusiam be tėvų globos vaikui:**

1. Užtikrinama galimybė susipažinti su socialinės globos namais.

Šios socialinės globos normos turinyje ir charakteristikoje konkretizuojama jog:

- ✓ Vaikui, atsižvelgiant į jo amžių, brandą, sudaroma galimybė jam priimtina forma pareikšti savo nuomonę apie vaikų socialinės globos namų parinkimą (išskyrus atvejus, kai skubos tvarka apgyvendinamas socialinės rizikos vaikas). Prieš pradėdant teikti socialinę globą, vaikui, jo tėvams (globėjui, rūpintojui) sudaromos sąlygos apsilankyti socialinės globos namuose ir išklausoma vaiko, tėvų (globėjų, rūpintojų) nuomonė apie socialinės globos namų tinkamumą vaiko poreikiams. Apsilankymai yra registruojami socialinės globos namų dokumentuose.
- ✓ Vaiko tėvams (globėjui, rūpintojui) ir kitiems vaiko gerove suinteresuotiems artimiesiems yra prieinama informacija apie socialinės globos namus (teikiamas paslaugas, personalą).

2. Užtikrinama visavertės asmenybės vystymąsi motyvuojanti ir stimuliuojanti, vaiko interesų raišką bei vaiko tinkamą auklėjimą skatinanti aplinka

Šios socialinės globos normos turinyje ir charakteristikoje konkretizuojama jog:

- ✓ Vaikui, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, sudarytos galimybės laisvai reikšti savo nuomonę, pažiūras ar pageidavimus, sprendžiant klausimus, susijusius su jo, kaip visavertės asmenybės, vystimusi.
- ✓ Vaikui, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, padedama suvokti saviraiškos, atstovavimo ir dalyvavimo principus, atsižvelgiant į jo individualius poreikius ir interesus. Vaikas pagal savo amžių ir brandą dalyvauja priimant sprendimus dėl socialinės globos namų veiklos, dalyvauja visuomeninėje veikloje, bendruomenės gyvenime. Socialinės globos namų personalas, atsižvelgdamas į vaiko amžių ir brandą, patiki vaikui įvairias užduotis (darbus), už kurias jis yra atsakingas. Atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandą, yra ugdoma vaiko atsakomybė.

Apibendrinus aukščiau išsakytas mintis, galima teigti, jog vaikams globos namuose teikiamos įvairios socialinės globos paslaugos turi būti kokybiškos, atitikti tam tikrus standartus.

Todėl siekiant užtikrinti paslaugų kokybę taikomi, privalomi, įstatymiškai įtvirtinti reikalavimai, t.y. paslaugų standartizavimas. Globos namuose socialinės globos paslaugos teikiamos vadovaujantis socialinės globos normų aprašu. Šiame apraše šalia kitų socialinės globos normų, taip pat yra skirtas dėmesys vaiko dalyvavimo teisę užtikrinančiai normai, kurioje pažymėta, kad likusiam be tėvų vaikui, užtikrinama visavertės asmenybės vystymąsi motyvuojanti ir stimuliuojanti, vaiko interesų raišką bei vaiko tinkamą auklėjimą skatinanti aplinka.

1.3. Vaiko dalyvavimo teisės apibūdinimas

Pasak, V. Ž. Jonynienės (2009), demokratijoje kiekvienas turi teisę dalyvauti ir turėti įtakos tam, kas vyksta su juo ir aplink jį. Būdamas aktyviu proceso dalyviu žmogus turi teisių bei įsipareigojimų ir sau, ir kitiems. Atskiri dalyvavimo aspektai yra: turėti įtakos, dalyvauti/prisijungti, nuspręsti ir prisiimti atsakomybę.

Mokslininkas C.Cymru (2000) praplečia dalyvavimo sąvoką, teigdamas, jog dalyvauti reiškia būti vyksmo dalimi. Dalyvavimas yra svarbi mūsų savivokos vystymosi, tapatumo dalis. Buvimas drauge su kitais nėra dalyvavimas. Jam būtina sąveika su aplinkiniais, kai liečiama, stebima, kalbama, klausomasi. Dalyvaujant išmokstama naujų įgūdžių ir formuojami tarpusavio santykiai.

Siekiant vaiko gerovės, saugumo, sprendžiant vaikui svarbius klausimus, vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas XXI amžiuje pripažįstamas esminiu sėkmės rodikliu. Vaikas, kuris yra savo situacijos, savo jausmų ir išgyvenimų ekspertas turi ką pasakyti apie savo patirtį.

S. Danner, Ž. Jonynienė (2013) teigia, jog remiantis JT Vaiko teisių komiteto komentaru dėl Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnio įgyvendinimo, vaiko dalyvavimo samprata apibrėžiama kaip dalijimasis informacija bei vaikų–suaugusiųjų dialogas, grindžiamas tarpusavio pagarba, kurio metu vaikai jaučia savo įtaką sprendimams.

Pagal 2009 m. Eurobarometro atlikto kokybinio tyrimo „Vaiko teisės“ apklausos rezultatus, daugiau nei pusė apklaustų vaikų (apie 80 proc.) nežinojo, kad turi teisių ir į ką prireikus galėtų kreiptis. Taip pat apie 88 proc. respondentų, paklausti, kaip ES turėtų remti ir saugoti vaiko teises, nurodė, kad ES turėtų vaikams teikti daugiau prieinamos informacijos apie jų teises (Eurobarometro kokybinis tyrimas „Vaiko teisės“, 2010). Taigi, suaugusiems numatyta aktyvi pareiga sužinoti vaiko pažiūras ir deramai į jas atsižvelgti. Amžiaus riba, nuo kada vaikas turi teisę reikšti savo pažiūras, nėra nustatyta. Vaiko dalyvavimo principo nuostatos atsispindi ir kituose konvencijos straipsniuose: gerbti vaiko teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę (14 str.), pripažinti vaiko teisę į asociacijų ir taikių susirinkimų laisvę (15 str.), suteikti vaikui teisę laisvai reikšti savo nuomonę (13 str.).

Vaikų dalyvavimo teisių užtikrinimas suteikia jiems galimybę dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje. Tokiu būdu vaikai gali laisvai reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie svarbius jų gyvenimo klausimus, dalyvauti taikiuose susirinkimuose. Vaikai turi galimybę dalyvauti visuomenės veikloje, ruošti savarankiškam suaugusio žmogaus gyvenimui.

V. Ž. Jonynienės (2009) taip pat akcentuoja, jog siekimas ir skatinimas, kad vaikas dalyvautų įvairaus lygio veiklose ir projektuose sudaro „Į žmogų orientuoto vystymosi“ prielaidas. Vaiko dalyvavimo principo įgyvendinimas siejamas su nauja demokratinės visuomenės plėtros tendencija – į žmogų orientuotos plėtros tendencija.

G. Sakalauskas (2000) teigia, pabrėždamas mintį, jog demokratijai būdinga, kad visi ar bent jau dauguma visuomenės arba bendruomenės narių aktyviai dalyvautų sprendžiant vienus ar kitus klausimus. Todėl ne tik patiems vaikams, bet ir visai visuomenei aktyvus vaikų dalyvavimas yra naudingas.

Šio autoriaus mintis papildo S. Danner, Ž. Jonynienės (2013) teiginiai, jog pilietinio dalyvavimo kompetencijų pagrindas taip pat yra ir demokratinis dalyvavimas artimiausiose aplinkose. Demokratijos plėtrai būtinas aktyvus demokratinis bei pilietinis žmonių dalyvavimas, tad su visuotiniais švietimo ir lavinimo tikslais – padėti atskleisti individo prigimtines galias bei ugdyti savarankišką, aktyvų, socialiai orientuotą, demokratinėmis vertybėmis besivadovaujantį pilietį siejamas vaikų dalyvavimo stiprinimas. Lietuvos švietimo įstatyme ir programose akcentuojami pastarieji tikslai, tačiau dokumentai neįtvirtina pozicijos, kad vaiko demokratinis dalyvavimas yra būdas įgyti demokratinės kompetencijos.

Visų šių autorių išsakyti teiginiai tapatūs Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje pateiktai esminei inovacijai jog vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimas visuomenėje – tai ryški demokratėjimo prielaida. Įtvirtinant dalyvavimo principą tikima vaiko autonomiškumo galimybėmis, jo galimybėmis būti atsakingam už save, savo veiksmus, sąmoningai rinktis ir spręsti jo paties reikalus. Tokiu būdu ugdoma vaiko savigarba, gebėjimas išreikšti savo nuomonę ir pagarba kito nuomonei. Taip pat mokomasi dirbti drauge su kitais, klausytis ir suprasti kitą. Taigi sėkmingas vaiko vystimasis neapsieina be jo dalyvavimo, kuris tampa svarbia vertybe, kurios dera paisyti. Todėl vaikams reikia užtikrinti galimybes būti aktyviais savo ir visuomenės gyvenimo dalyviais.

Europos komisijos (2011) atlikto tyrimo „Vaikų teisės – kaip jas suvokia vaikai“ duomenimis, daugelis vaikų, išsakydami savo nuomonę apie jiems svarbias teises, paminėjo dalyvavimo teisę. Jų teigimu, daugelis vaikų norėtų aktyviai dalyvauti priimant su jais tiesiogiai susijusius sprendimus, pradėdant jų išsilavinimą ir baigiant teisę balsuoti. Šis noras ne kartą reikštas kalbant apie tas vaikų gyvenimo sritis, kuriose esama lūkesčių ir jiems keliami reikalavimai pasiekti tam tikrų rezultatų ir būti pažangiems (mokykloje, tolesniame moksle arba

darbe). Taip pat vaikai nori, kad suaugusieji jais labiau pasitikėtų ir leistų aktyviau dalyvauti priimant sprendimus. E. Manful, P. McCrystal (2010) teigia kad, pagarba vaiko pažiūroms yra svarbus vaiko teisių ir interesų įgyvendinimo principas. Jis pabrėžia vaiko, kaip aktyvaus teisės subjekto, statusą aktyviai dalyvauti priimant sprendimus jį liečiančiais klausimais ir, esant reikalui, ginti savo teises. Laikantis šios nuostatos vaikas pripažįstamas lygiaverčiu sąveikos dalyviu, turinčiu teisę išreikšti savo nuomonę, pažiūras. Ir valstybei, ir suaugusiesiems numatyta pareiga užtikrinti vaiko dalyvavimo teisę ir sužinoti vaiko pažiūras bei deramai į jas atsižvelgti. Vadinasi, asmenys, siekiantys įgyvendinant vaiko teises, turi pareigą įgalinti vaiką aktyviai dalyvauti, priešingu atveju, ignoruojant vaiko dalyvavimo principą, vaiko teisės nebus tinkamai įgyvendinamos. Išklausant vaiko nuomonės galima nustatyti ir įgyvendinti vaiko teises ir interesus.

1.4. Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimą reglamentuojantys teisiniai aktai Lietuvoje

JT Vaiko teisių konvencija pirmoji įvardijo ir įtvirtino vaiko dalyvavimo teisę, kuri įpareigoja išklaudyti ir gerbti vaiko nuomonę, paisyti jos priimant svarbius vaikui sprendimus, kurti pasaulį vaikams bendradarbiaujant su pačiais vaikais. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje pabrėžiama, jog vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, užtikrinama teisė laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais ir šioms pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, turi būti skiriama daug dėmesio. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnio 1 dalyje taip pat nustatyta, kad ES, spręsdama su vaikais susijusius klausimus, turi atsižvelgti į jų nuomonę pagal amžių ir subrendimą. Todėl siekiant visiškai pripažinti vaiko teises, jiems turi būti suteikta galimybė išreikšti savo nuomonę ir dalyvauti priimant su jais susijusius sprendimus.

JT Vaiko teisių konvencija taip pat ir Lietuvą įpareigojo skirti pakankamą dėmesį vaiko nuomonės išklaudyti ir leisti vaikams dalyvauti priimant su jais susijusius sprendimus. Remiantis šios konvencijos principais Lietuvoje priimti atitinkami įstatymai ir teisės aktai, kurie reglamentuoja vaiko teisių, tame tarpe ir dalyvavimo, įgyvendinimą.

Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimą Lietuvoje užtikrina Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). Jame nurodoma, kad sprendžiant šeimų bylas turi būti užtikrinta vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, numatomos vaiko dalyvavimo teismo posėdžiuose procedūros.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Šio kodekso trečiojoje knygoje išsamiai apibrėžtos vaikų, tėvų bei kitų šeimos narių tarpusavio teisės ir pareigos. Taip pat numatytas vaiko dalyvavimas užtikrinant jo teises:

- ✓ Sprendžiant bet kokią klausimą, susijusį su vaiku, vaikas, sugebančias suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaudytas tiesiogiai, jei tai neįmanoma – per atstovą. Ir jei tai

neprieštarauja paties vaiko interesams, priimant sprendimus į jo norus turi būti atsižvelgta. Ir išskirtinai į vaiko norus turi būti atsižvelgiama sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo.

- ✓ Vaikui, manančiam, kad tėvai pažeidinėja jo teises, suteikiama teisė savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o nuo keturiolikos metų – ir į teismą.

Lietuvos jaunimo politikos Baltoji knyga (2001). Šioje knygoje pabrėžiama išskirtinė jaunimo dalyvavimo reikšmė. Siekiama, jog sprendžiant jaunimo problemas visi, t.y. jaunimas, jaunimo organizacijos, valstybinės organizacijos bendradarbiautų tarpusavyje. Siekiant gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su LR Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996,)* kuris užtikrina vaikui teisę nuo gimimo dalyvauti visuomenės gyvenime. Taip pat dalyvauti vaikų apsaugos programose, teisę pačiam ar per savo teisėtus atstovus prisidėti prie vaiko teisių apsaugos programų rengimo ir įgyvendinimo. Teisę į minties, sąžinės, religijos, žodžio laisvę, teisę naudotis įvairia humanitarine informacija ir ją platinti, dalyvauti taikiuose susirinkimuose ir organizacijose, teisę laisvai reikšti savo pažiūras. *Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2003)* nustato jaunimo politikos įgyvendinimo principus, sritis, organizavimą ir valdymą.

Jaunimo politika įgyvendinama, remiantis šiais pagrindiniais principais:

- ✓ **tarpžinybinio koordinavimo** – su jaunimu susiję klausimai sprendžiami valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms bendraujant ir bendradarbiaujant tarpusavyje;
- ✓ **dalyvavimo** – jaunimui svarbūs klausimai taip pat sprendžiami jaunimui dalyvaujant ir derinant su jaunimu ar jaunimo organizacijų atstovais;
- ✓ **informavimo** – valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bei jaunimo organizacijos informuoja jaunimą jam aktualiais klausimais priimtina ir prieinama forma;
- ✓ **savarankiškumo** – jaunimas pats renkasi veiklos sritį, formuoja jos tikslus, aktyviai joje dalyvauja ir atsako už tikslų įvykdymą;
- ✓ **savanoriškumo** – jaunimas dalyvauja pasirinktoje jaunimo veiklos srityje savo noru ir niekieno neverčiamas;
- ✓ **savivaldos** – jaunimas savo veikloje nustato šios veiklos tikslų įgyvendinimo būdus, formą, atsakomybę ir įvertinimą. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (2007).* Jame aiškiai apibrėžta, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veikloje turi vadovautis vaiko dalyvavimo ir išklauso principu. T.y. vaikas turi teisę išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams, susijusiems su jo gerove šeimoje ir visuomenėje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius užtikrina aktyvaus

vaiko dalyvavimo ir išklausymo galimybes bei atsižvelgia į vaiko nuomonę, jeigu ji neprieštarauja vaiko interesams. *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003)*. Vaiko dalyvavimo teisė joje apibrėžiama, kaip jo teisė veikti, išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams šeimoje ir visuomenėje individualiai ir kolektyviai, sukuriant vaikui socialinę erdvę jo aktyviam dalyvavimui, t.y.:

- ✓ Atsižvelgiant į brandą, vaikui sudaromos sąlygos ir suteikiamos galimybės aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, realizuoti savo visuomeniškumą ir pilietiškumą, ypač sprendimuose, turinčiuose įtakos vaiko gerovės užtikrinimui.
- ✓ Vaiko ir suaugusiojo santykiai tampa lygiaverčiai. Sprendimai daromi ne dėl vaiko, bet su vaiku.
- ✓ Socialinės paramos ir Šeimos politikos koncepcijos yra pertvarkomos matant vaiką kaip lygiateisį dalyvį skirstant valstybės išteklius ir paslaugas.
- ✓ Vaiko dalyvavimas teismų ir administraciniuose procesuose yra garantuojamas:
  - suteikiant vaikui reikalingą informaciją;
  - suteikiant vaikui teisę išsakyti savo nuomonę;
  - konsultuojant vaiką pagal jo psichinę ir emocinę brandą;
  - informuojant apie galimus vaiko pageidavimų ar sprendimų padarinius;
  - planuojant ir įgyvendinant specializuotus šeimos ir vaiko teismus.
- ✓ Teikiant visų formų paslaugas vaikui ir šeimai, yra reikšminga vaiko nuomonė.
- ✓ Atliekant mokslines apžvalgas ir mokslinius tyrimus, vaikas įtraukiamas kaip tikslinis ir reprezentatyvus visuomenės atstovas.

Apibendrinant galima teigti, jog remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos principais Lietuvoje priimti atitinkami įstatymai ir teisės aktai, kurie reglamentuoja ir užtikrina vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimą Lietuvoje. Vaiko dalyvavimas teoriškai yra užtikrinamas visose gyvenimo srityse, ypač susijusiose su pačiu vaiku. Todėl visi šie teisės dokumentai reglamentuoja vaiko, kaip aktyvaus visuomenės dalyvio teises.

1.5. Vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo galimybės

JT Vaiko teisių konvencija visų pirma įpareigoja suaugusiuosius gerbti ir įgyvendinti vaiko teises. Labai svarbu, kad suaugusieji, besirūpinantys vaiko gerove ir ugdymu, išmanytų dokumentų turinį, įsisąmonintų jį ir atitinkamai organizuotų savo veiklą su vaikais (Jonynienė, 2009). Vaiko teisinio statuso įgyvendinimas įmanomas tik esant lygiaverčiam santykiui su vaiku, akcentuojant jo dalyvavimo ir nuomonės svarbą. Tai reiškia, kad svarbu ne tik sudaryti sąlygas vaikui išsakyti nuomonę ir ją išklausti, bet įsiklausti į vaiką, t. y. jį išgirsti. Kitas

žingsnis – ar atsižvelgti į vaiko išsakytą nuomonę, priklausys nuo to, kiek nuomonė pagrįsta vaiko supratimu, socialine branda, gebėjimu prisiimti atsakomybę (Kairienė, 2012).

Pasak G. Kvieskienės (2003), daug reformatorių pabrėžė, kad į demokratinius procesus labai svarbu įtraukti moksleivius, ypač moksleivių tarybas, jų dalyvavimą priimant sprendimus, liečiančius jų mokyklą ir bendruomenę. Geriausia būdas juos išmokyti būti piliečiais, tai suteikti jiems savivaldos patirtį. Susidurdami su problemomis, jie bendradarbiaudami ieško sprendimų, o tai ugdo demokratines nuostatas, pilietinę brandą. Taip pat minėta autorė teigė, jog vaikams būtina sudaryti galimybes dalyvauti, kurti ir atsakyti už savo, savo mokyklos, bendruomenės, miesto, krašto gyvenimą. Reikia skatinti vaikus socialinės aplinkos pažinimo. Ryšys su artimiausia bendruomene siekiant pažinti ir mokytis, spręsti socialines problemas – vienas veiklesnių metodų, taikomų šiuolaikiniuose ugdymo institucijose.

Pasak Ž. Jonynienės (2009), vaiko dalyvavimo teorija ir praktika išsamiai aprašoma 1999, 2003 m. UNICEF išleistoje R. Harto knygoje „Vaiko dalyvavimas: teorija ir praktika, kaip įtraukti jaunos piliečius į bendruomenės vystymą ir aplinkosaugą“. 1 lentelėje pateikiamas vaiko dalyvavimo modelis.

1 lentelė. **Vaiko dalyvavimo modelis (pagal R. Hartą)**

Aukščiausias lygis

Pakopa	Dalyvavimas/nedalyvavimas ir jo lygiai
<p>8 Vaikų inicijuoti bendri su suaugusiaisiais sprendimai –ši aukščiausia vaiko dalyvavimo „kopėčių“ pakopa nekelia tikslo, kad vaikai visai savarankiškai veiktų bendruomenėje. Pavyzdžiui, jei vaikai inicijuoja projektą, svarbu, kad jiems būtų suteikta teisė (galimybė) tą projektą tęsti. Vaikai savo pačių inicijuotuose ir vykdomuose projektuose bendradarbiauja su kompetentingais suaugusiaisiais, kurie gali juos nukreipti, patarti. Tai suteikia vaikams puikių galimybių plėtoti ir įsisąmoninti dalyvavimo procese asmenines nuostatas, priklausomai nuo individualių polinkių ir troškimų.</p>	<p>Dalyvavimas</p>
<p>7 Vaikų inicijuotos ir vykdomos veiklos – šios kategorijos projektai – vaikų žaidimų pasaulis. Svarbu, kad vaikams būtų atitinkamai parengta žaidimų aplinka. Suaugusiųjų užduotis – stengtis pastebėti vaikų iniciatyvas, jas paskatinti, atpažinti, nekontroliuoti.</p>	
<p>6 Suaugusiųjų inicijuoti bendri su vaikais sprendimai – atviros diskusijos su vaikais. Siekiant įgyvendinti bendrų sprendimų projektus, vaikai tam tikru lygiu įtraukiami į visą procesą. Jiems suteikiama galimybė suprasti, kaip ir kodėl daromi tam tikri kompromisai. Tokiu būdu skatinamas vaikų kompetencijos pojūtis ir pasitikėjimas savimi.</p>	
<p>5 Konsultuotas ir informuotas – kai vaikai supranta procesą, kas vyksta, yra konsultuojami ir jų nuomonės projekto klausimais rimtai paisoma.</p>	
<p>4 Paskirtas, bei informuotas (socialinė mobilizacija) – tai labai paplitusi vaiko dalyvavimo forma, tačiau šiai veiklai būdinga tai, kad</p>	

vaiko gaunama informacija iš suaugusiojo yra trumpalaikio poveikio. Vaikai, nors ir nėra projekto iniciatoriai, gali būti gerai informuoti apie projektą ir jaustis kaip atsakingi dalyviai ir net dalyvauti aptariant projekto eigą bei problemas.	
3 Tokenizmas – kai suaugusieji inicijuodami veiklą teoriškai tarsi suteikia vaikams teisę spręsti, bet suklysta iki galo neapgalvoję visų smulkmenų, ko pasėkoje vaiko dalyvavimas tampa tik deklaratyvus, nes realiai tokioje situacijoje vaikai neturi pakankamai laiko suformuluoti savo nuomonę ir nebeturi galimybių realiai ką spręsti.	<i>Nedalyvavimas</i>
2 Dekoravimas – suaugusieji pasitelkia vaikus paremti įvairioms veikloms, akcijoms, tarsi jie būtų supratingi šių veiklų dalyviai.	
1 Manipuliacija – kai suaugusieji sąmoningai pasinaudoja vaikais siekdami pateikti savo pačių informaciją. Vaikai įtraukiami į veiklą, tačiau jie nežino, jiems nėra paaiškinta veiklos esmė, turinys.	

Žemiausias lygis

Šio **vaiko dalyvavimo modelio** autoriaus atlikta situacijos analizė rodo, jog jau penkerių metų vaikai, jeigu jiems tik leidžiama ir padedama, puikiai geba įsitraukti į veiklą planuodami mokyklos aplinką. Taip pat labai svarbu, kad vaikai kūrybiškai diskutuotų, bendradarbiautų planuodami savo aplinką ir kad būtų kompetentingas vyresnysis pagalbininkas, kuriuo jie pasitikėtų ir nebijotų, kad jų idėjos bus atmetos. Vaikai turėtų būti skatinami pagrįsti, paaiškinti savo pateiktus pasiūlymus. Todėl vaiko dalyvavimo procesas turi būti dinamiškas, konstruktyvus, suteikiantis galimybę improvizuoti.

Apibendrinant, galima teigti, kad įgyvendinat Vaikų dalyvavimo teisę labai svarbu, kad suaugusieji, besirūpinantys vaiko gerove ir ugdymu, išmanytų šios teisės įgyvendinimą reglamentuojančių dokumentų, teisės aktų turinį, įsisąmonintų jį ir atitinkamai organizuotų savo veiklą su vaikais. Taip pat labai svarbu ne tik sudaryti sąlygas vaikui išsakyti nuomonę ir ją išklaudyti, bet įsiklausyti į vaiką, t. y. jį išgirsti. Taip pat reikia pabrėžti, kad nėra universalus modelio, kaip vaikas turi dalyvauti visuomenėje, bendruomenėje, skirtingose kultūrose, klasėse. Tačiau galima išskirti principinius, conceptualius šio proceso dalykus: kaip, remiantis pateiktais pavyzdžiais, galima įtraukti vaikus atliekant tyrimus, planuojant, modeliuojant veiklą bei aplinką.

II. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ NUOMONĖS Į TEISĖS DALYVAUTI ĮGYVENDINIMĄ EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika, organizavimas ir imties charakteristika

Tyrimo metodika. Empirinis tyrimas atliktas 2014 m. gruodžio - 2015 m. kovo mėnesiais. Tyrime buvo apklausti 3 Lietuvos rajonų (X, Y, Z) globos namuose gyvenantys vaikai.

Siekiant šio tyrimo tikslo, taikytas anketinės apklausos metodas, skirtas globos namuose gyvenančių vaikų nuomonės apie dalyvavimo teisę įgyvendinimo išsiaiškinimui. Anketa - klausimų lapas tam tikroms žinioms surinkti, kurį pagal nurodytas taisykles užpildo respondentas (Tidikis, 2003). Ji turi būti aiški, nedviprasmiška, patikima bei skatinti respondento norą bendradarbiauti, sąžiningai atsakinėti į anketoje pateiktus klausimus (Kardelis, 2002).

Anketa taikoma tiriamiesiems, atrinktiems pagal *tikimybinės imties būdą – sisteminę imtį*. Tuo būdu tiriamieji pasirenkami ne atsitiktinai, o pagal tam tikrą sistemą (Kardelis, 2002).

Vaikų globos namai buvo atrinkti pagal puokštinę atranką, t.y. grupuojant pagal regionus, tačiau to paties regiono kelių globos namų direktoriams kategoriškai atsisakius leisti vykdyti apklausą, nuspręsta apklausti gretimo regijono globos namų vaikus. Respondentai atrinkti pagal tam tikrus požymius, t.y. pagal lytį ir amžių. Tiriamųjų amžius pasirinktas nuo 12 iki 18 metų, todėl, kad jie savarankiškai, be darbuotojų pagalbos, galėtų atsakyti į anketoje pateiktus klausimus.

X, Y, Z vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams buvo pateiktos anketos su jau paruoštais atsakymų variantais, taip pat palikta galimybė neradus sau tinkamo atsakymo įrašyti savo nuomonę (žr. 1 priedą). Prieš vaikams pradėdant pildyti anketas, jie buvo supažindinti su tyrimo tikslu, paaiškinta galimybė dalyvauti tyrime arba atsisakyti jame dalyvauti, respondentai instruktuoti, kaip pildyti anketas (pasirenkant duotus atsakymus arba įrašant savo variantą). Taip pat jiems buvo garantuotas visiškasis anonimiškumas. Anketų pildymo metu globotiniams buvo paaiškinti jiems nesuprantami klausimai.

Pasak R. Virvilaitės, V. Jefimov (2007), - anketavimo procedūros metu respondentui pateikiamas fiksuotas klausimų rinkinys. Informacija yra renkama naudojant standartines procedūras, kurių pagalba kiekvienas asmuo vienodu būdu atsako į tuos pačius klausimus. Anketavimo tikslas nėra sužinoti atskiro asmens nuomonę, tačiau sudaryti bendrą visos populiacijos apibūdinimą.

Sudarant anketą, buvo siekiama sužinoti:

- ar globos namuose užtikrinamas vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas.
- kokios vaiko dalyvavimo galimybės ir perspektyvos globos namuose?

- kaip patys vaikai supranta savo dalyvavimą?
- kokios vaiko dalyvavimo formos priimtinausios patiems vaikams įvairiais amžiaus tarpsniais?

„Duomenų patikimumo įvertinimas priklauso nuo jų rinkimo metodų. Pavyzdžiui, vidinis apklausos duomenų patikimumas tikrinamas pagal atsakymus į tam tikrus klausimus, o išorinis patikimumas — lyginant respondentų atsakymus su kita turima informacija“ (Kardelis, 2002, p. 65). Šiame magistro darbe pasirinkti abu rinkimo metodai. T.y. vidinis apklausos duomenų rinkimas, kada atsakymai į tuos pačius klausimus derinami, lyginami, analizuojami tarpusavyje. Išorinis apklausos duomenų rinkimas - tų atsakymų lyginimas tarp 12-14 metų ir 15-18 metų mergaičių ir berniukų.

Tyrimui parengtą anketą (žr. 1 priedą) sudaro 18 atviro ir uždaro tipo klausimų, suskirstytų į septynias grupes:

- 1) pirmosios grupės klausimais (1-7 klausimai) skirti sužinoti, kaip vaikai jaučiasi gyvendami globos namuose, kokios teisės yra užtikrinamos globos namuose, kokių būdu suteikiamos žinios apie vaikų teises;
- 2) antrosios grupės klausimai (8-11 klausimai) skirti išsiaiškinti, kaip vaikai įvairiose srityse vertina savo gyvenimą globos namuose, ar atsižvelgiama į jų nuomonę, kokiais būdais patys vaikai norėtų išsakyti savo nuomonę, požiūrį, pageidavimus;
- 3) trečiosios grupės klausimai (11-16 klausimai) skirti ištirti, su kokiais sunkumais, problemomis vaikai susiduria globos namuose, už kokius nusižengimus ir kokios drausminimo priemonės bei nuobaudos jiems taikomos, kas dažniausiai atstovauja, gina jų teises, padeda susidoroti su problemomis bei ką, jų nuomone, reiktų pakeisti globos namuose, kad čia gyventi būtų saugiau ir geriau;
- 4) ketvirtosios grupės klausimai (16-18 klausimai) skirti išsiaiškinti, kokiais būdais globos namų darbuotojai parodo, kad vaikai gali tartis su jais įvairiais klausimais, kokiais būdais patys vaikai norėtų, kad darbuotojai atsižvelgtų į jų nuomonę, požiūrį bei kokiais būdais vaikai yra skatinami dalyvauti bendruomenės gyvenime;
- 5) penktosios grupės klausimai, anketos pabaigoje skirti išsiaiškinti respondentų sociodemografinę charakteristiką.

Tyrimo organizavimas. Vaikai anketinėje apklausoje dalyvavo laisva valia. Atliekant šį tyrimą buvo gerbiamas respondentų privatumas, todėl buvo įsipareigota, kad informacija nebus plačiau skelbiama, o gauti duomenys pateikti apibendrintai. Dėl tyrimo vykdymo vietos ir laiko su visų globos įstaigų administracija buvo sutarta iš anksto. Visuose globos įstaigose tyrimas

buvo organizuojamas tą dieną, kai globos namuose vyko įvairūs renginiai. Renginių metu vaikai būdavo gausiai susirinkę salėse (apie tai su globos namų administracija, darbuotojais buvo suderinta iš anksto). Po renginių vaikai pasilikdavo salėse ir vienu metu pildydavo anketas. Kai kurie vaikai pageidaudavo anketas užildyti savo kambariuose. Tyrimą vykdęs asmuo būdavo kartu su vaikais, todėl paaugliai turėjo galimybę pasikonsultuoti su juo, užduoti su tyrimu susijusius klausimus.

Tyrimo etika. Kaip pažymi K. Kardelis (2003), socialiniuose tyrimuose būtina laikytis geranoriškumo, privatumo, anonimiškumo, pagarbos, informacijos tikslumo principų. Tyrimui atlikti buvo gauti globos namų direktorių bei vaikų sutikimai. Kaip jau minėta vaikai tyrime dalyvavo laisva valia. Respondentus apklausiant buvo gerbiamas jų privatumas, paaiškintas anketavimo tikslas, gautų duomenų panaudojimas.

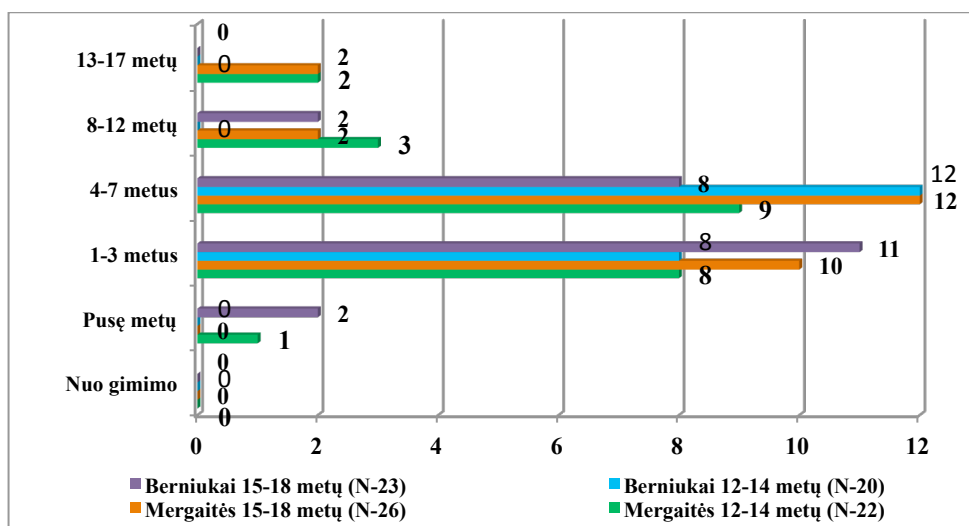
Tyrimo imtis. Tyrime iš viso dalyvavo **91** tiriamasis. Išsamesnė respondentų imties charakteristika globos namų, amžiaus ir lyties aspektu pateikta 2 lentelėje.

2 lentelė. **Globos namuose gyvenančių vaikų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių (N-91)**

Globos namai ir respondentų lytis		Respondentų amžius		Iš viso:
		12-14 metai	15-18 metų	
X vaikų globos namai	Mergaitės	10	6	16
	Berنيukai	11	8	19
Y vaikų globos namai	Mergaitės	12	8	20
	Berنيukai	9	6	15
Z vaikų globos namai	Mergaitės	0	12	12
	Berنيukai	0	9	9
Iš viso:		42	49	91

Kaip matyti iš 2 lentelėje pateiktų duomenų, iš viso apklausta 91 vaikų globos namuose gyvenantis vaikas. Respondentai pagal amžių suskirstyti į šias grupes: 42 vaikai yra nuo 12-14 metų amžiaus (20 berniukų ir 22 mergaitės), o 49 vaikai – 15-18 metų amžiaus (23 berniukų ir 26 mergaitės). Iš jų yra 22 (12-14 metų) ir 26 (15-18 metų) mergaitė bei 20 (12-14 metų) ir 23 (15-18 metų) berniukai.

Buvo išsiaiškinta, kiek laiko auklėtiniai gyvena vaikų globos namuose. Rezultatai atsispindi 1 paveiksle.

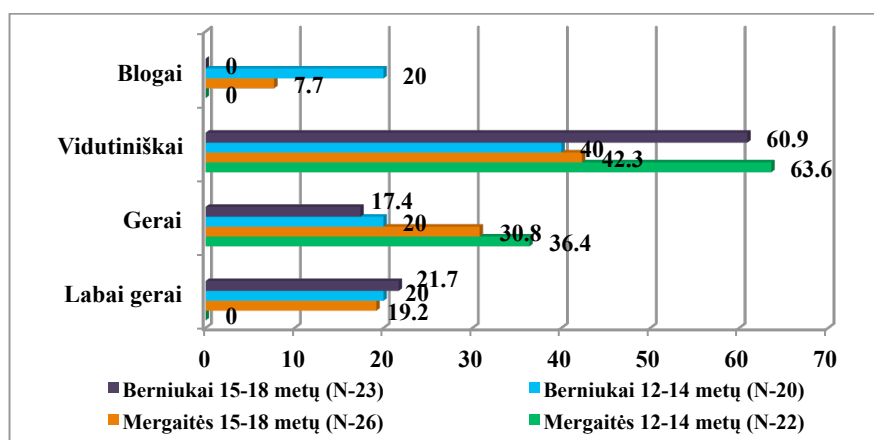

1 pav. Vaikų nugyventas laikas globos namuose (N=91)

Analizuojant gautus duomenis pagal vaikų nugyventą laikotarpį globos namuose, aiškiai matyti (žr. 1 paveikslą), kad globos namuose daugiausia nuo 1 iki 3 metų gyvena 12 berniukų nuo, kiek mažiau – 8 mergaičių nuo 12-14 metų bei po 11 berniukų ir 10 mergaičių vėlyvosios paauglystės amžiaus. Mažiausiai šios amžiaus grupės berniukų, tik 2 vaikai, įstaigoje gyvena nuo 8 iki 12 metų. O šios grupės 10 mergaičių, atvirkščiai, daugiausia globos namuose gyvena būtent šį ilgą laiko tarpą. Tik viena vėlyvosios paauglystės amžiaus mergaitė teigė globos namuose gyvenanti pusę metų.

2.2. Tyrimo duomenų analizė

Kaip jau buvo minėta - „rūpyba – tai auklėjimo ir priežiūros užtikrinimas nepilnamečiui aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai ir tinkamai augti, vystytis, tobulėti (Pabedinskienė, Černiauskas, 2007, p. 11). Todėl pradedant tyrimą, respondentų buvo paprašyta atsakyti į klausimą, kaip jie jaučiasi gyvendami globos namuose (žr. 2 paveikslą).

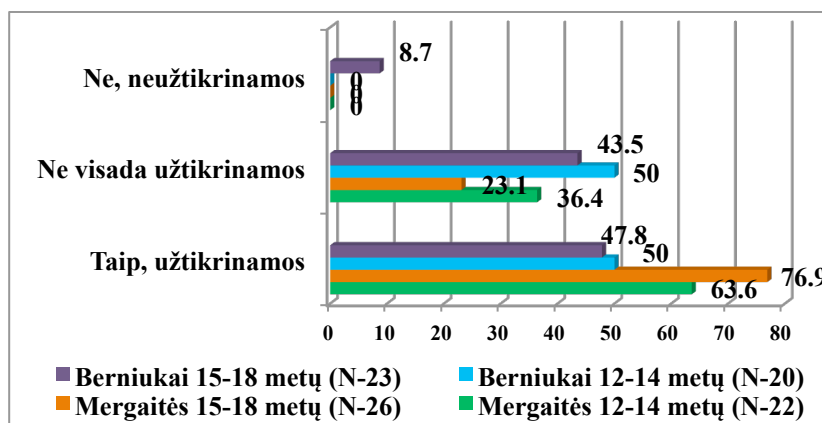

2 pav. Vaikų savijauta gyvenant globos namuose (N=91, %)

Kaip matome iš 2 paveiksle pateiktų duomenų, didžioji dauguma globos namuose gyvenančių tiek vidurinėsios, tiek vėlyvosios paauglystės vaikų teigia jog globos įstaigoje gyvendami jaučiasi tik **vidutiniškai** (63,6 proc. 12-14 metų mergaičių bei 60,9 proc. 15-18 metų berniukų). **Labai gerai** globos namuose jaučiasi apie penktadalis visų amžiaus grupių respondentų, išskyrus 12-14 metų mergaites, kurios nepasirinko šio atsakymo varianto. Apie trečdalis abiejų amžiaus grupių mergaičių teigė, jog globos namuose gyvendamos jos jaučiasi **gerai**, berniukų taip teigė tik apie penktadalis iš abiejų amžiaus berniukų. **Blogai** globos įstaigoje jaučiasi 20 proc. 12-14 amžiaus berniukų ir 7,7 proc. 15-18 metų mergaičių.

Anketoje vaikų buvo prašoma paaiškinti, kodėl, gyvendami globos namuose, jie jaučiasi taip, kaip nurodė atsakydami į anketos klausimą, tačiau tik nedaugelis tai atskleidė. Pavyzdžiui, du 12-14 metų berniukai teigė globos namuose jaučiasi labai gerai todėl, kad čia jie yra viskuo aprūpinti, pavalgę. Dvi 15-18 metų merginos nurodė, kad įstaigoje jaučiasi gerai, nes čia geresnės gyvenimo sąlygos nei namuose. Viena 12-14 metų mergaitė teigė čia jaučiasi vidutiniškai todėl, kad daugelis vaikų prasivardžiuoja, kita to paties amžiaus grupės mergaitė nurodė taip pat besijaučianti todėl, kad ji jaučiasi nepilnavertė prieš šeimoje gyvenančius vaikus. 3 berniukai (12-14 metų amžiaus) blogai jaučiasi globos namuose todėl, kad čia labai dažnai vaikai prasivardžiuoja, užgaulioja. Pasak D. Gailienės (1996), nesėkmingai formuojantis paauglių tapatumo jausmui, kas, įvairių autorių duomenimis, ypač būdinga globos namuose gyvenantiems paaugliams, jaunuoliams gali atsirasti „vaidmenų sumaištis“. Jie gali išgyventi netikrumą, nesaugumo jausmą, nesugebėti suvokti, kas jie tokie ir kokiai aplinkai priklauso. Todėl tikėtina, kad didžioji dauguma respondentų nurodė, jog globos namuose gyvendami jaučiasi vidutiniškai tiek dėl paauglystės laikotarpyje išgyventų krizių, tiek dėl patirtų traumų, atsiskyrus nuo savo biologinės šeimos.

Siekiant išsiaiškinti vaikų nuomonę apie jų teisių užtikrinimą globos namuose, anketoje buvo pateiktas trečias klausimas – ar, jų nuomone, globos namuose užtikrinamos vaikų teises? Atsakymo į šį klausimą rezultatai atsispindi 3 paveiksle.

3 pav. Vaikų nuomonė apie jų teisių užtikrinimą globos namuose (N=91)

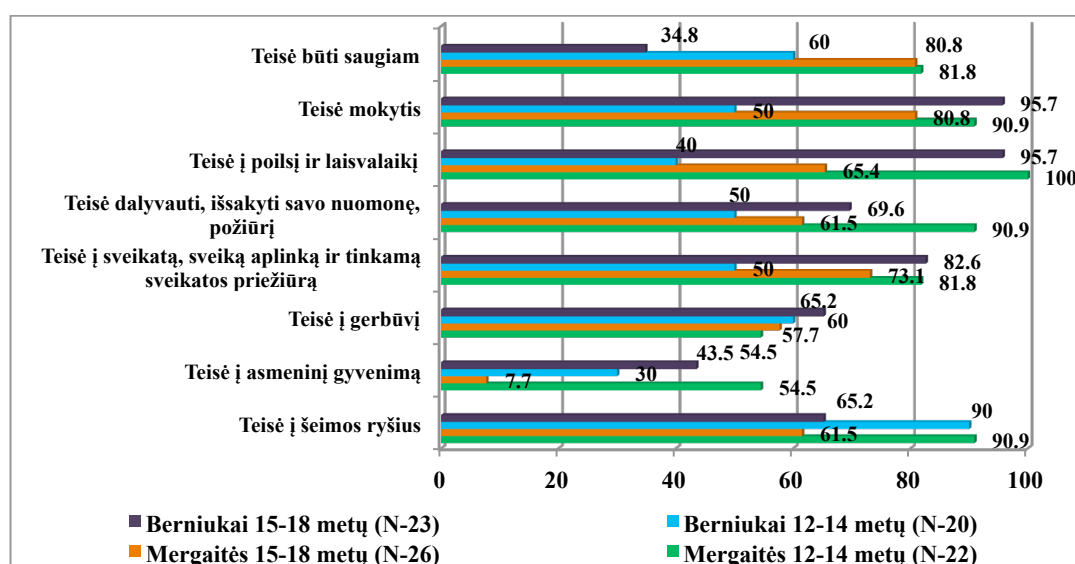

Didžioji dauguma respondentų pažymėjo, kad, jų manymu, **vaikų teisės** globos namuose yra **užtikrinamos**. Net 80,8 proc. vėlyvosios paauglystės merginų pažymėjo šį atsakymą. Tam pritarė daugiau nei pusė jaunesniojo paauglystės amžiaus mergaičių. Apie pusę abiejų amžiaus grupių berniukų nurodė tą patį. Kad **ne visada** globos įstaigoje **užtikrinamos vaikų teisės** nurodė 50 proc. 12-14 amžiaus berniukų, ir 19,2 proc. 15-18 amžiaus merginų. Daugiau nei trečdalis 15-18 metų vaikinų bei 12-14 metų merginų teigė jog vaikų teisės ne visada užtikrinamos globos namuose. Kad įstaigoje **vaikų teisės neužtikrinamos** pažymėjo 8,7 proc. 15-18 metų vaikinų.

K. Vitkauskas (2010) pabrėžia, kad Lietuvoje vykdoma vaiko globos organizavimo politika nėra pakankamai efektyvi, nes netobula institucinė struktūra, nepakankamai išplėtotas socialinių paslaugų tinklas savivaldybėse ir tai, kad kai kurie socialiniai darbuotojai nesilaiko vaiko globą reglamentuojančių teisės normų, daugiausia lemia vaiko globos organizavimo kokybę, globos trukmę, grąžinimą į šeimas vaikų skaičių, netgi sudaro prielaidas pažeisti vaiko globos organizavimo principus ir vaiko teises. Todėl socialinėms globos institucijoms, globojančioms (rūpinančioms) beglobį vaiką, turi būti keliami ypač dideli reikalavimai.

Iš pateiktų vaikų atsakymų, galima daryti prielaidą, kad tyrime dalyvavusiuose globos namuose, daugumos vaikų nuomone, vaikų teisės yra užtikrinamos pakankamai.

Siekiant sužinoti, kokios vaikų teisės yra užtikrinamos globos namuose, apie tai globotinių buvo pasiteirauta kitame klausime. Atsakymo į klausimą rezultatai pateikti 4 paveiksle.

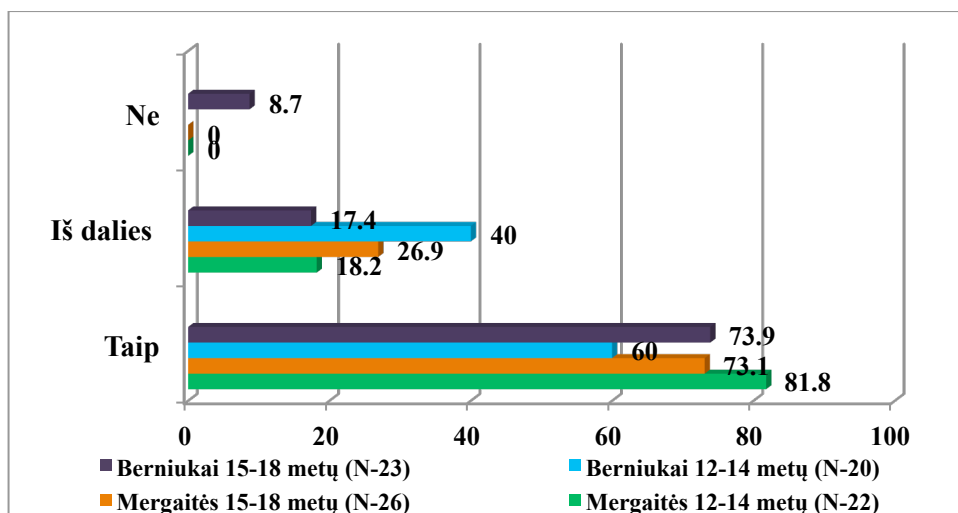
4 pav. Vaikų nuomonė apie tai, kokios jų teisės užtikrinamos globos namuose (N=91)

Kaip matyti iš 4 paveiksle pateiktų duomenų, didžioji dauguma (daugiau nei pusė visų amžiaus grupių) respondentų nurodė, kad globos įstaigoje užtikrinamos tokios vaikų teisės, kaip

teisė į poilsį ir laisvalaikį, teisė mokytis, teisė į šeimos ryšius, teisė į sveikatą, sveiką aplinką ir tinkamą sveikatos priežiūrą. Mažiausiai pritariančių šių teisių įgyvendinimui yra 12-14 metų berniukų grupėje. Taip pat mažiausiai, pasak vaikų, globos namuose įgyvendinama teisė į asmeninį gyvenimą bei gerbūvį.

Skirtingai pasiskirstė vaikų nuomonės dėl teisės dalyvauti, išsakyti savo nuomonę, požiūrį įgyvendinimo. Net 90,9 proc. 12-14 metų amžiaus mergaičių teigė, kad ši teisė globos namuose yra įgyvendinama. Kiek mažiau (69,6 proc.) 15-18 metų vaikinų bei 61,5 proc. 15-18 metų merginų taip pat pritarė šiai minčiai. Mažiausią pritarimą (50 proc.) šis teiginys gavo iš jaunesniųjų paauglių (12-14 metų berniukų). Kadangi mūsų šalyje, tėvų globos netekusiam vaikui, remiantis LR Konstitucija, įstatymais, poįstatyminiais teisės aktais siekiama užtikrinti teisę turėti gyvenimo sąlygas, garantuojančias jo fizinę, protinę, dvasinę, dorovinę ir socialinę raidą (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2007), analizuodami 4 paveiksle pateiktus vaikų atsakymų duomenis, galime daryti prielaidą, jog didesnė dalis išvardintų vaiko teisių, taip pat ir teisė dalyvauti, išsakyti savo nuomonę, išskyrus teisę į asmeninį gyvenimą, globos namuose yra iš dalies įgyvendintos.

Pasak K. Stepanovos (2011), būtent suaugusieji privalo suteikti žinių, suprantamai paaiškinti vaikams apie jų teises ir atsakyti į jiems rūpimus klausimus. Todėl vaikų buvo klausama, ar darbuotojai suteikia jiems informacijos ir žinių apie jų teises (žr.5 paveikslą).

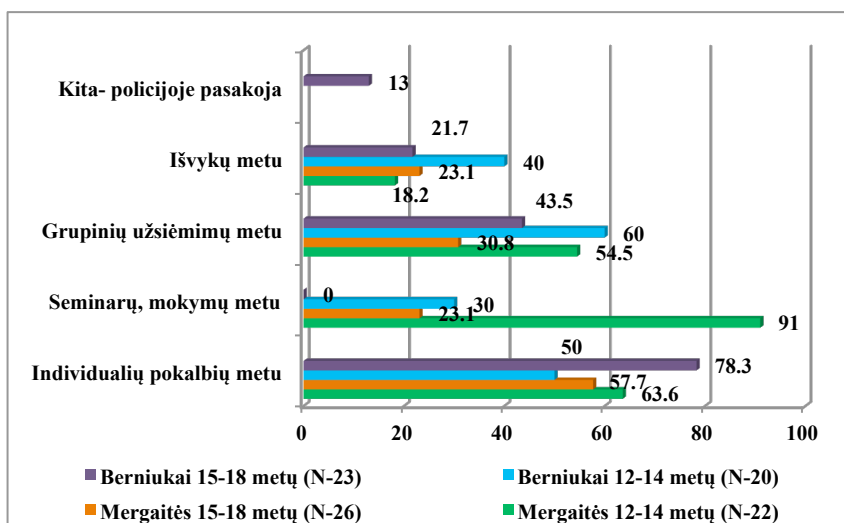

5 pav. Darbuotojų informacijos ir žinių vaikams apie jų teises suteikimas (N=91,%)

Išsiaiškinta, kad daugiau nei pusė visų respondentų nurodė jog globos namų darbuotojai suteikia jiems informacijos ir žinių apie jų teises. Taip teigė net 81,8 proc. 12-14 metų mergaičių ir po 73,1 proc. ir 73,9 proc. 15-18 metų merginų ir vaikinų. Kiek mažiau t.y. 60 proc. 12-14 metų berniukų taip pat pritarė šiam teiginiui. 40 proc. 12-14 metų berniukų ir 26,9 proc. 15-18 metų merginų nurodė, kad tik iš dalies darbuotojai teikia šią informaciją. Tik 8,7 proc. 15-18 metų berniukų teigė, kad globos namuose dirbantys darbuotojai neteikia jokios informacijos.

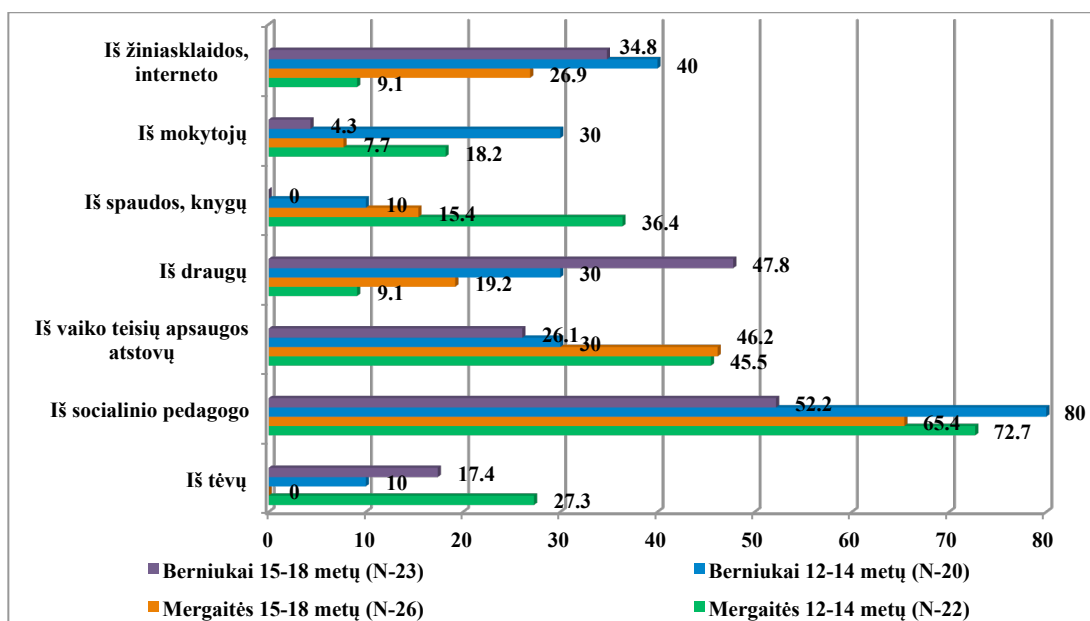
Rezultatai rodo, kad ne visiems vaikams yra suteikiama žinių apie jų teises. Todėl galima daryti išvadą, kad ši informacija globos namuose suteikiama apizodiškai, arba ne visai suprantamais būdais.

Kokiu būdu darbuotojai teikia vaikams žinių apie jų teises nurodoma 6 paveiksle.

6 pav. Žinių apie vaikų teises suteikimo būdai (N=91,%)

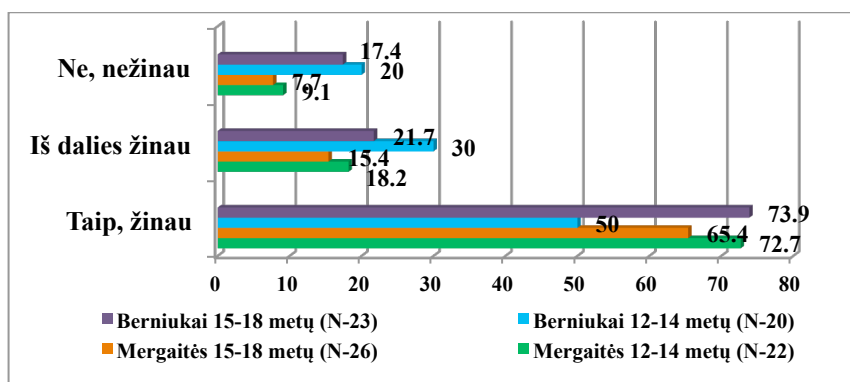
Kaip matome, didžioji dauguma respondentų teigia, jog vaikai apie savo teises sužino individualių ir grupinių užsiėmimų metu. 78,3 proc. 15-18 metų vaikinų, 63,6 proc. 12-14 metų mergaičių ir apie pusę 12-14 metų berniukų bei 15-18 metų merginų nurodė jog šių žinių gauna individualių pokalbių metu. Daugiau nei pusę 12-14 metų mergaičių ir berniukų bei mažiau nei pusę 15-18 metų vaikinų ir merginų – grupinių užsiėmimų metu. Seminarų, mokymų, išvykų metu gaunantys žinių apie savo teises teigė apie penktadalį visų grupių respondentų, išskyrus 12-14 metų berniukus, kurie nurodė, jog išvykų metu apie savo teises sužino 40 proc., seminarų, mokymų metu – 30 proc. Pažymėję atsakymo variantą „kita“ respondentai pateikė savo variantą ir nurodė, kad apie šias žinias pasakoja policijoje (taip teigė 8,7 proc. 15-18 metų vaikinų). Apibendrinant šiuos rezultatus, galime daryti prielaidą, kad globos namuose vyrauja tradicinės informacijos perdavimo formos, t.y. grupiniai, individualūs užsiėmimai. Vaikų, dalyvavusių apklausoje taip pat buvo paprašyta patikslinti, iš kokių papildomų šaltinių jie dar gauna informacijos apie savo teises (žr. 7 paveikslą).

7 pav. Papildomi šaltiniai, iš kurių vaikai sužino apie savo teises (N=91,%)

Išanalizavus gautus atsakymus matyti, jog daugiausia žinių apie vaikų teises respondentai teigė gaunantys iš socialinio pedagogo. Šį atsakymo variantą pažymėjo 80 proc. 12-14 metų berniukų bei 72,7 proc. tos pačios amžiaus grupės mergaičių ir 65,4 proc. 15-18 metų merginų bei 52,2 proc. 15-18 metų vaikinų. Maždaug po puse abiejų amžiaus grupių merginų teigė šių žinių gaunančios iš vaiko teisių atstovų. Šiam teiginiui pritarė tik apie trečdali abiejų amžiaus grupių berniukų. Apie pusė 15-18 metų vaikinų teigė apie vaikų teises sužinantys iš draugų, 34,8 proc. jų nurodė, kad – iš žiniasklaidos, interneto. Iš pastarojo šaltinio šių žinių teigė gaunantys 40 proc. 12-14 amžiaus berniukų bei 26,9 proc. 15-18 metų mergaičių ir tik 9,1 proc. 12-14 metų mergaičių. Mažiausiai žinių apie vaikų teises vaikai teigė sužinantys iš savo tėvų bei mokytojų, išskyrus 12-14 metų berniukus, kurie daugiausia iš atsakiusiųjų į šį klausimą - apie 30 proc. teigė informacijos gaunantys iš mokytojų ir daugiausia iš visų pasirinkusių atsakymus, kad iš tėvų, t.y. 26,9 proc. - 12-14 metų mergaičių. Tai reiškia, kad tėvai, kurie negyvena kartu su vaikais ir patys neužtikrina vaikams jų teisių įgyvendinimo, nesuteikia vaikams ir žinių apie jų teises. Taip pat galime daryti prielaidą, kad mokyklose mokytojai labiau pasakoja ir akcentuoja vaikams jų pareigas, bet nesigilina ir mažiau pasakoja apie jų teises.

Taip pat vaikų buvo klausama, ar jie žino į ką kreiptis, jei mano, kad jų teisės yra pažeidžiamos. Atsakymo rezultatai pateikti 8 paveiksle.

8 pav. Vaikų nuomonė apie tai, ar jie žino į ką kreiptis esant jų teisių pažeidimams (N=91,%)

Daugiau nei puse respondentų nurodė, jog žino, kur kreiptis iškilus tokioms problemoms, išskyrus kiek mažiau (50 proc.) jaunesniosios pauglystės berniukų. Jų 30 proc. teigė, kad tik iš dalies žino, kur tokiais atvejais kreiptis. Apie penktadalį abiejų grupių berniukų nurodė, kad nežino, tą patį patvirtino 7,7 proc. 12-14 metų mergaičių ir 9,1 proc. 15-18 metų merginų. Iš vaikų atsakymų matyti, kad gana nemažas skaičius vaikų nežino, kur kreiptis, jei jų teisės yra pažeidžiamos.

Siekiant sužinoti, kaip patys vaikai vertina savo gyvenimą globos namuose, jų buvo paprašyta tai įvertinti (žr. 2 ir 3 lenteles). Šio klausimo atsakymo rezultatai parodyti dviejose lentelėse, atskirai pavaizduoti 12-14 metų bei 15-18 metų berniukų ir mergaičių atsakymų rezultatai (toliau darbe, siekiant tikslumo ir efektyvesnio duomenų demonstravimo, skirtingų amžių grupių paauglių atsakymai bus pavaizduoti atskirose lentelėse). Rezultatai palyginti tarp to paties amžiaus grupių mergaičių ir berniukų

3 lentelė. 12-14 metų amžiaus vaikų savo gyvenimo globos namuose įvertinimas (N=42, %)

Teiginiai	Visiškai sutinku		Sutinku		Nelabai sutinku		Visiškai nesutinku		Nežinau	
Jaučiuosi gerai ir saugiai	36,4	50,0	36,4	20,0	27,3	10,0	-	-	-	20,0
Turiu galimybę bendrauti su savo tėvais, artimaisiais	81,8	60,0	18,2	30,0	-	10,0	-	-		
Gerai sutariu su draugais, bendraamžiais	27,3	20,0	27,3	40,0	45,5	40,0	-	-	-	
Gerai sutariu su darbuotojais	36,4	50,0	54,5	20,0	9,1	30,0				
Pakankamai ir kokybiškai poilsiauju	45,5	50,0	36,4	40,0	18,2	10,0				
Turiningai leidžiu laisvalaikį	54,5	40,0	36,4	50,0	9,1	10,0	9,1			
Čia gerbiamas mano privatumas	54,5	30,0	27,3	40,0	18,2	10,0		10,0		10,0
Dalyvauju planuojant įvairius renginius, šventes	63,6	60,0	27,3	10,0	9,1	20,0		10,0		
Turiu galimybę pareikšti savo nuomonę, požiūrį	63,6	60,0	18,2	20,0	9,1	10,0	9,1	10,0		
Į mano nuomonę, požiūrį atsižvelgiama	45,5	40,0	27,3	10,0	27,3	20,0		20,0		10,0
Mane moko gyvenimiškų įgūdžių	63,6	50,0	27,3	30,0		10,0	9,1	10,0		
Yra galimybė užsiimti įvairia darbine veikla	63,6	80,0	36,4	10,0		10,0				
Gaunu kišenpinigius	81,8	80,0	9,1	10,0		10,0	9,1			
Man suteikiama tinkama sveikatos priežiūra	72,7	70,0	18,2	20,0	9,1	10,0				-
	Mergaitės 12-14 metų (N=22,%)					Berniukai 12-14 metų (N=20,%)				

Iš respondentų atsakymų, matyti, jog daugiau berniukų nei mergaičių (atitinkamai 50 proc. ir 36,4 proc.) visiškai sutinka, kad gyvendami globos namuose jaučiasi saugiai ir gerai. 20 proc. berniukų teigė nežinantys, kaip įvertinti savo gyvenimo saugumą globos namuose. Daugiau nei pusė abiejų grupių vaikų teigė visiškai sutinkantys su teiginiu, jog turi galimybę bendrauti su savo tėvais, artimaisiais. Nelabai sutinka, jog gerai sutaria su draugais ir bendraamžiais, nurodė 46,2 proc. mergaičių ir 40 proc. berniukų. Su darbuotojais geriau sutariantys teigė daugiau berniukų nei mergaičių (atitinkamai 50 proc. ir 36,4 proc.). Pakankamai kokybiškai poilsiaujantys nurodė didžioji dauguma abiejų grupių respondentų, tik su tuo nesutinkantys teigė 18,2 proc. mergaičių ir 10 proc. berniukų. Teiginius - visiškai sutinku/ sutinku jog turiningai leidžiu laisvalaikį pažymėjo didžioji dauguma abiejų grupių respondentų. Tik 9,1 proc. mergaičių ir 10 proc. berniukų teigė su tuo nelabai sutinkantys. Visiškai sutinka, jog dalyvauja planuojant įvairius renginius, šventes 63,6 proc. mergaičių ir 60 proc. berniukų. 10 proc. berniukų nurodė, jog visiškai nedalyvauja renginių, švenčių planavime. Daugiau nei pusė abiejų grupių atstovų teigė, jog turi galimybę pareikšti savo nuomonę, požiūrį. Su tuo ne visiškai sutinka arba iš vis nesutinka po 10 proc. abiejų grupių vaikų.

Tai, kad vaikus moko gyvenimiškų įgūdžių, yra galimybė užsiimti įvairia darbine veikla, jie gauna kišenpinigius bei vaikams suteikiama tinkama sveikatos priežiūra, teigė didžioji dalis abiejų grupių respondentų. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog mažiau nei pusė, t.y. 45,5 proc. mergaičių ir 40 proc. berniukų visiškai sutinka, kad į jų nuomonę, požiūrį yra atsižvelgiama. Ne visiškai su šiuo teiginiu sutinkantys pareiškė 27,3 proc. mergaičių ir 20 proc. berniukų. Visiškai nesutinka – 20 proc. ir nežino 10 proc. berniukų. Galima daryti išvadą, kad šios mažiaus grupės vaikų nuomone, suaugusieji juos išklauso, tačiau dažniausiai į jų nuomonę, požiūrį neatsižvelgia. Apibendrinant rezultatus galima teigti, kad mergaitės pozityviau nusiteikę daugumos teiginių atžvilgiu, o berniukai geriau nei mergaitės sutaria su darbuotojais ir palankiau vertina galimybę užsiimti darbine veikla.

Vyresniųjų paauglių grupės atsakymo rezultatai atspindi 4 lentelėje.

4 lentelė. 15-18 metų vaikų savo gyvenimo globos namuose įvertinimas (N=49, %)

Teiginiai	Visiškai sutinku		Sutinku		Nelabai sutinku		Visiškai nesutinku		Nežinau	
Jaučiuosi gerai ir saugiai	50	26,1	26,9	65,2	15,4	8,7			7,7	
Turiu galimybę bendrauti su savo tėvais, artimaisiais	76,9	26,1	7,7	82,6	15,4					
Gerai sutariu su draugais, bendraamžiais	46,2	26,1	53,8	65,2	7,7	8,7				
Gerai sutariu su darbuotojais	34,6	13	53,8	60,9	11,5	26,1				
Pakankamai ir kokybiškai poilsiauju	46,2	26,1	19,2	43,5	34,6	13		17,4		
Turiningai leidžiu laisvalaikį	26,9	8,7	53,8	26,1	11,5	56,6	7,7			8,7
Čia gerbiamas mano privatumas	26,9	39,1	38,5	39,1	1,5	13	23,1			8,7
Dalyvauju planuojant įvairius renginius, šventes	19,2	30,4	57,7	43,5	23,1	26,1				
Turiu galimybę pareikšti savo nuomonę, požiūrį	30,8	30,4	57,7	47,8	11,5	21,7				
Į mano nuomonę, požiūrį atsižvelgiama	23,1	30,4	57,7	52,2	19,2	8,7		8,7		
Mane moko gyvenimiškų įgūdžių	30,8	8,7	57,7	56,5	11,5	34,8				

Yra galimybė užsiimti įvairia darbine veikla	57,7	47,8	42,3	47,8		4,3				
Gaunu kišenpinigius	42,3	47,8	57,7	47,8		4,3				
Man suteikiama tinkama sveikatos priežiūra	42,3	43,5	57,7	56,5						
Mergaitės 15-18 metų (N-26,%)					Berniukai 15-18 metų (N-23,%)					

Pradėję analizuoti vyresniųjų paauglių amžiaus grupės rezultatus matome, jog visiškai sutinka su teiginiu, kad gerai ir saugiai jaučiasi globos namuose didesnis procentas merginų (50 proc.) nei vaikinių (26,1 proc.). Su šiuo teiginiu nelabai sutinka 15,4 proc. merginų ir 8,7 proc. vaikinių. Nežino, kaip jaučiasi teigė 7,7 proc. merginų. Didžioji dauguma merginų teigė, jog visiškai sutinka su teiginiu, kad turi galimybę bendrauti su savo tėvais. Tai, jog gerai sutaria su draugais, bendraamžiais nurodė didesnis procentas merginų. Tik keletas merginų, t.y. 7,7 proc. nurodė nelabai sutinkančios su šiuo teiginiu. Teiginius - visiškai sutinka ir sutinka jog gerai sutaria su darbuotojais pasirinko daugiau merginų nei vaikinių. Su darbuotojais nelabai gerai sutariantys nurodė 11,5 proc. mergaičių ir 26,1 proc. berniukų. Mažiau nei po pusę abiejų lyčių atstovų visiškai pritarė ar tik pritarė teiginiui, jog pakankamai ir kokybiškai poilsiauja. Net 34,6 proc. merginų nurodė su šiuo teiginiu nelabai sutinkančios, tą patį teigė 13 proc. vaikinių. Jie (17,4 proc.) taip pat nurodė, jog visiškai su šiuo teiginiu nesutinka. Labai nedidelė dalis abiejų grupių paauglių teigė, kad visiškai sutinka su teiginiu, jog turiningai leidžia laisvalaikį – 26,9 proc. merginų ir 8,7 proc. vaikinių. Nelabai turiningai leidžiantys laisvalaikį prisipažino net 56,5 proc. vaikinių ir 7,7 proc. merginų. Mažiau nei po pusę abiejų lyčių atstovų visiškai pritarė ar tik pritarė jog globos namuose gerbiamas jų privatumas. Nelabai su šiuo teiginiu sutinkantys nurodė 11,5 proc. merginų ir 13 proc. vaikinių. Visiškai su tuo nesutiko 23,1 proc. merginų. Nedidelė dalis respondentų nurodė, jog visiškai sutinka, kad dalyvauja planuojant įvairius renginius, šventes tik 19,2 proc. merginų ir 30,4 proc. vaikinių. 57,7 proc. merginų ir 43,5 proc. vaikinių teigė sutinkantys su šiuo teiginiu. Apie penktadalis iš abiejų grupių respondentų nurodė, jog nelabai pritaria šiai minčiai. Visiškai sutinka, jog turi galimybę pareikšti savo nuomonę, požiūrį teigė apie 30 proc. abiejų grupių paauglių. Sutinkantys su šiuo teiginiu pažymėjo 57,7 proc. merginų ir 47,8 proc. vaikinių. Kaip ir jaunesnieji paaugliai, vyresnieji, t.y. tik 23,1 proc. merginų ir 30,4 proc. vaikinių nurodė, jog visiškai sutinka, kad į jų nuomonę, požiūrį atsižvelgiama. Daugiau nei puse respondentų teigė sutinkantys su šiuo požiūriu. 19,2 proc. merginų ir 8,7 proc. vaikinių nelabai sutinka su šia mintimi. Didesnė dalis (30,8 proc.) merginų ir ženkliai mažesnė dalis (8,7 proc.) berniukų nurodė visiškai sutinkantys jog globos namuose juos moko gyvenimiškų įgūdžių. Daugiau nei puse abiejų grupių respondentų nurodė sutinkantys su šiuo teiginiu. Nelabai sutinkantys teigė – 34,8 proc. vaikinių ir 11,5 proc. merginų. Tiek vyresniųjų, tiek jaunesniųjų paauglių nuomonės iš dalies sutapo vertinant teiginį, jog jie visiškai

sutinka arba sutinka, kad globose yra suteikiama galimybė užsiimti įvairia darbine veikla, vaikai gauna kišenpinigius bei jiems suteikiama tinkama sveikatos priežiūra.

10 anketos klausimu buvo išsiaiškinta, ar globos namuose atsižvelgiama į vaikų nuomonę planuojant ir renkantis įvairius dalykus, veiklas, užsiėmimus (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. **Darbuotojų atsižvelgimo į jaunesniųjų paauglių nuomonę planuojant, renkantis įvairius dalykus, veiklas, užsiėmimus fiksavimas (N=42,%)**

Pasirenkami dalykai, veiklos, užsiėmimai	Labai dažnai		Dažnai		Kartais		Niekada	
Kuriant ir aptariant įvairias tvarkas, taisykles, reikalavimus	18,2	20,0	45,4	10,0	36,4	70,0		
Renkantis būrelius, užsiėmimus	36,4	60,0	18,2	30,0	45,4	10,0		
Renkantis darbinę veiklą	27,3	70,0	27,3	20,0	36,4	10,0	9,1	
Planuojant keliones, ekskursijas, išvykas	36,4	40,0	36,4	20,0	27,3	40,0		
Planuojant renginius, popietes, švenčių šventimo būdus	45,4	40,0	18,2	20,0	36,4	40,0		
Tvarkantis asmenines erdves (kambario), renkantis priemones, būdus	36,4	50,0	27,3	20,0	36,4	30,0		15,0
Renkantis parduotuvėje rūbus	63,6	40,0	18,2	50,0	18,2		27,3	10,0
Sudarant valgiaraštį	9,1	20,0	27,3	20,0	36,4	60,0	9,1	
Planuojant temines paskaitas, diskusijas	27,3	10,0	6,4	20,0	27,3	70,0		
	Mergaitės 12-14 metų (N=22,%)				Berniukai 12-14 metų (N=20,%)			

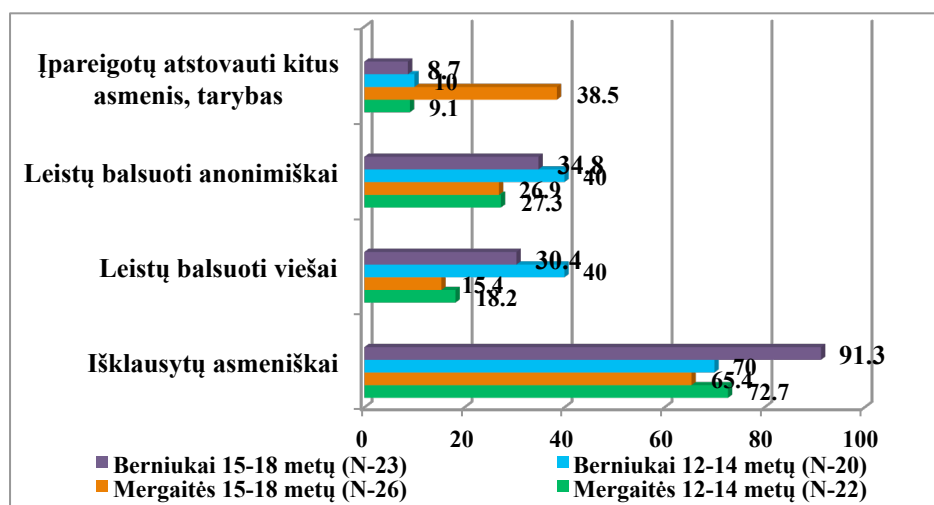
Kaip matyti iš 5 lentelėje pateiktų duomenų, tik 20 proc. jaunesniojo amžiaus berniukų ir 18,2 proc. mergaičių nurodė, kad į jų nuomonę labai dažnai darbuotojai atsižvelgia kuriant ir aptariant įvairias tvarkas, taisykles, reikalavimus. Dažnai nurodė, kad darbuotojai taip elgiasi tik 10 proc. berniukų ir 45,4 proc. mergaičių. Kartais – 70 proc. berniukų ir 36,4 proc. mergaičių. Didžioji dauguma berniukų, (70 proc.) nurodė, kad labai dažnai į jų nuomonę atsižvelgia renkantis darbinę veiklą, 60 proc. – renkantis būrelius, užsiėmimus, 50 proc. - tvarkantis asmenines erdves (kambario), renkantis priemones, būdus, mažiausia berniukų grupės dalis (20 proc.) teigė, jog rečiausiai su jais tariausi sudarant valgiaraštį, planuojant temines paskaitas, diskusijas (10 proc.). Mergaitės nurodė, jog dažniausiai į jų nuomonę atsižvelgia parduotuvėje joms renkantis rūbus (63,6 proc.), planuojant, renginius, popietes (36,4 proc.). Rečiausiai, mergaičių nuomone, suaugusieji su jomis tariausi sudarant valgiaraštį (9,1 proc.), kuriant ir aptariant įvairias taisykles, reikalavimus (18,2 proc.), renkantis darbinę veiklą bei planuojant temines paskaitas, diskusijas (po 27,3 proc.). Taigi, remiantis apklausos duomenimis, galima daryti išvadą, jog globos namų darbuotojai planuojant įvairias veiklas, užsiėmimus ne visada ir tik iš dalies atsižvelgia į vaikų nuomonę.

Vaiko teisinio statuso įgyvendinimas įmanomas tik esant lygiaverčiam santykiui su vaiku, akcentuojant jo dalyvavimo ir nuomonės svarbą. Tai reiškia, kad svarbu ne tik sudaryti sąlygas vaikui išsakyti nuomonę ir ją išklausti, bet išsiklausti į vaiką, t. y. jį išgirsti. Kitas

žingsnis – ar atsižvelgti į vaiko išsakytą nuomonę, priklausys nuo to, kiek nuomonė pagrįsta vaiko supratimu, socialine branda, gebėjimu prisiimti atsakomybę (Kairienė, 2012).

Siekiant išsiaiškinti, kokiais būdais patys vaikai norėtų, kad globos namuose jiems leistų išsakyti savo nuomonę, požiūrį, pageidavimus, anketoje buvo užduotas šis klausimas.

9 pav. Paauglių pageidautini būdai, leidžiantys išsakyti savo nuomonę (N=91,%)

Kaip matyti 9 paveiksle, didžioji dauguma visų respondentų nurodė, jog labiausiai norėtų, kad jų nuomonę išklaustytų asmeniškai. Po 40 proc. 12-14 metų berniukų pažymėjo, kad pageidautų, jog leistų jiems balsuoti viešai ir anonimiškai. Po trečdalį vyresniųjų paauglių taip pat nurodė, jog norėtų, kad juos išklaustytų leidžiant balsuoti viešai ir anonimiškai. Tą patį pareiškė mažiau nei panktadalis abiejų amžiaus grupių merginų. Balsuoti anonimiškai norėtų tik po trečdalį jų. Mažiausiai vaikai pageidautų, kad juos atstovautų kiti asmenys, tarybos, išskyrus 15-18 metų merginas (38,5 proc.). Gauti rezultatai rodo, kad paaugliams labai svarbu būti išklausytiems asmeniškai, individualių pokalbių su darbuotojais metu.

Dažnai į globos namus patenkantys vaikai turi tam tikrų elgsenos ir charakterio sutrikimų, nes jiems teko patirti šeimos nedarną ir tėvų nuopolio pasekmes (Leliūgienė, 2003). Didžioji dauguma tokių vaikų pasižymi sudėtingu elgesiu, nevaldomomis emocijomis, nesugebėjimu nuosekliai dirbti, mokytis (Liobikienė, Ivanauskienė, 2010). Todėl globos namuose gyvenančių vaikų buvo klausiama su kokiais sunkumais, problemomis jie susiduria globos namuose.

5 lentelė. Sunkumų, problemų su kuriomis susiduria jaunesniojo amžiaus paaugliai fiksavimas (N=42,%)

Sunkumai, problemos	Dažnai		Kartais		Labai retai		Nesusiduriu	
Mokymosi sunkumais	36,4	50,0	63,6	40,0				10,0
Reikalavimais nuolat laikytis taisyklių	36,4	40,0	54,5	40,0	9,1	20,0		
Reikalavimais užsiimti darbine veikla	27,3	80,0	45,4		27,3	20,0		
Nesuteikiama galimybė užsiimti mėgstama veikla	9,1	50,0	54,5	30,0			36,4	20,0
Problematiškais santykiais su								

bendraamžiais, kitais globos namų gyventojais	9,1	20,0	54,5	30,0		20,0	36,4	30,0
Problematiškais santykiais su globos namų gyventojais		30,0	27,3	20,0	36,4	20,0	36,4	30,0
Taikomomis drausminės nuobaudos	27,3	20,0	45,4	60,0	27,3		18,2	20,0
Mergaitės 12-14 metų (N-22,%)				Berniukai 12-14 metų (N-20,%)				

Jaunesniojo amžiaus paauglių atsakymai rodo, jog berniukai dažniausiai susiduria su tokiais sunkumais, kaip reikalavimais užsiimti darbine veikla (80 proc.), mokymosi sunkumais (50 proc.), nesuteikiama galimybe užsiimti mėgstama veikla (50 proc.), reikalavimais nuolat laikytis taisyklių (40 proc.). Apie 50 proc. mergaičių nurodė, kad su šiomis problemomis susiduria tik kartais. Problemiškais santykiais tiek su bendraamžiais, tiek su kitais globos namų gyventojais teigė labai dažnai susiduriantys atitinkamai 20 ir 30 proc. berniukų, nors po 30 proc. berniukų teigė tokių problemų neturintys. Dalis mergaičių (36,4 proc.) teigė taip nesusiduriančios su šiomis problemomis ir nurodė, kad neturi sunkumų dėl nesuteikiamos galimybės užsiimti mėgstama veikla (36,4 proc.) bei taikomomis drausminėmis nuobaudomis (18,2 proc.).

Nagrinėjant vyresniųjų paauglių gautus atsakymus paaiškėjo, jog (žr. 6 lentelę)

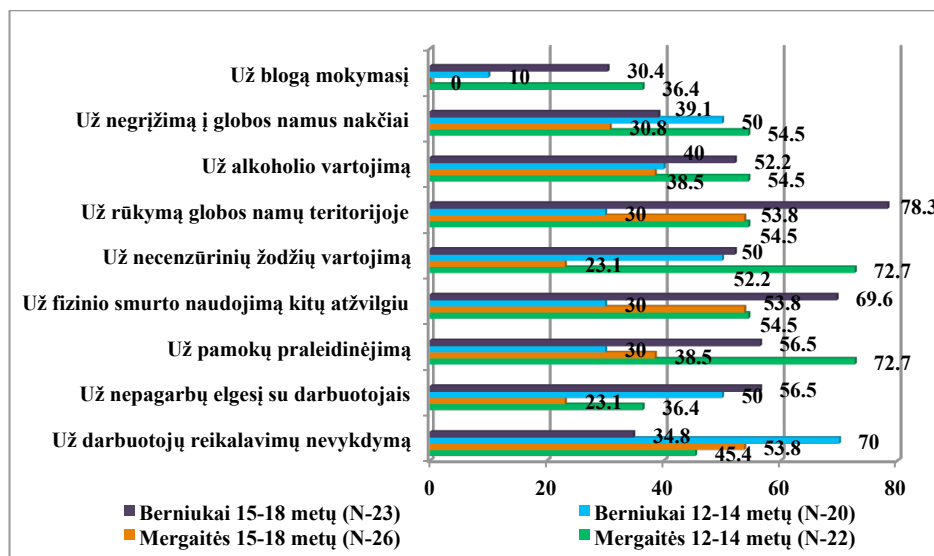
6 lentelė. Sunkumų, problemų su kuriomis susiduria vyresniojo amžiaus paaugliai, dažnis (N=48,%)

Sunkumai, problemos	Dažnai		Kartais		Labai retai		Nesusiduriu	
Mokymosi sunkumais	7,7	56,5	61,5	34,8	7,7	8,7	23,1	
Reikalavimais nuolat laikytis taisyklių	23,1	21,7	61,5	60,9		17,4	15,4	
Reikalavimais užsiimti darbine veikla	19,2	52,2	57,7	30,4	11,5	17,4	11,5	
Nesuteikiama galimybė užsiimti mėgstama veikla		47,8	26,9	30,4	34,6	8,7	38,5	8,7
Problematiškais santykiais su bendraamžiais	50	34,8	34,6	43,5	15,4	21,7		
Problematiškais santykiais su globos namų gyventojais	11,5	13	34,6	43,5	30,8	34,8	23,1	8,7
Taikomomis drausminės nuobaudos	11,5	60,9	30,8	17,4	34,6	13	23,1	8,7
Mergaitės 15-18 metų (N-26,%)				Berniukai 15-18 metų (N-23,%)				

Dažniausiai vaikinai susiduria su tokiomis problemomis, kaip taikomomis drausminėmis nuobaudomis (60,9 proc.), su mokymosi sunkumais (56,5 proc.), reikalavimais užsiimti darbine veikla (52,2 proc.) bei nesuteikiama galimybe užsiimti mėgstama veikla (47,8 proc.). Didžioji dalis merginų, priešingai nei vaikinai, nurodė, kad su šiomis problemomis susiduria tik kartais. Tačiau pusė merginų pažymėjo, kad dažnai susiduria su problemomis bendraujant su bendraamžiais. Taip pat merginos, skirtingai nei vaikinai nurodė, jog labai retai susiduria su nesuteikiama galimybe užsiimti mėgstama veikla (38,5 proc.). Lyginant abiejų grupių rezultatus,

matome, kaip vėlyvojoje paauglystėje išryškėja esminiai skirtumai tarp merginų ir vaikinių. Šiame amžiaus tarpsnyje, dėl skirtingo merginų ir vaikinių brendimo lygio, šie paaugliai ne vienodai dažnai susiduria su tomis pačiomis problemomis.

Šiame tyrime siekta atskleisti už kokius nusižengimus dažniausiai globos namuose vaikams yra taikomos nuobaudos (žr. 9 paveikslą).

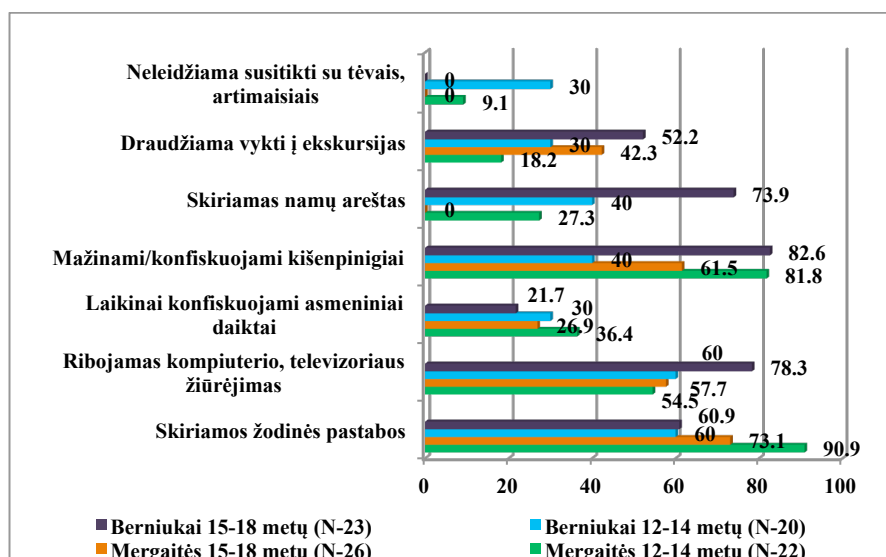

10 pav. Vaikų nusižengimai, už kuriuos dažniausiai taikomos drausminės nuobaudos (N=91,%)

Kaip matyti iš 10 paveiksle pateiktų duomenų, visų paauglių rezultatai pasiskirstė nevienodai. Didžioji dalis vyresniųjų paauglių vaikinių nurodė, kad dažniausiai jų atžvilgiu taiko nuobaudas už rūkymą globos namų teritorijoje (78,3 proc.), už fizinio smurto vartojimą kitų atžvilgiu (69,6 proc.), už alkoholio vartojimą (52,2 proc.), už necenzūrinių žodžių vartojimą (50 proc.), pamokų praleidinėjimą (56,5) ir už nepagarbų elgesį su darbuotojais (56,5 proc.). 15-18 metų amžiaus merginos taip pat nurodė, kad dažniausiai joms taikomos nuobaudos už rūkymą globos namų teritorijoje (53,8 proc.), už fizinio smurto vartojimą kitų atžvilgiu (53,8 proc.). Tačiau merginų didesnis procentas nei vaikinių nurodė, jog jas dažniau baudžia už darbuotojų reikalavimų nevykdymą, atitinkamai 53,8 proc. merginų ir 34,8 proc. vaikinių. Panaši situacija, kaip ir su vyresniaisiais vaikiniais, tik mažesnis skaičius 12-14 metų berniukų nurodė, jog dažnai jų atžvilgiu taiko nuobaudas už rūkymą globos namų teritorijoje (54,5 proc.), už fizinio smurto naudojimą kitų atžvilgiu (54,5 proc.), už darbuotojų reikalavimų nevykdymą (45,4 proc.) už nepagarbų elgesį su darbuotojais (36,4 proc.), atkreiptinas dėmesys į tai, jog šio amžiaus berniukų didesnis procentas nei vyresniųjų vaikinių nurodė, jog juos dažniau baudžia už negrįžimą į globos namus nakčiai, o už alkoholio vartojimą taiko bausmes panašiam procentui abiejų amžiaus grupių vaikinių. 12-14 metų mergaitės pažymėjo, kad dažniausiai susilaukia nuobaudų už rūkymą globos namų teritorijoje (53,8 proc.), už fizinio smurto naudojimą kitų atžvilgiu (53,8), už darbuotojų reikalavimų nevykdymą (45,4). Matyti, kad visų amžiaus grupių

vaikai daro įvairius nusižengimus už kuriuos susilaukia nuobaudų. Nusižengimai panašūs tik skirtingų amžiaus grupių vaikai nusižengia nevienodai dažnai. Apibendrinant galima teigti, jog vyresni paaugliai (berniukai) dažniau baudžiami už rūkymą, o jaunesni – už darbuotojų reikalavimų nevykdymą. Mergaitės (tiek jaunesnės, tiek vyresnės) daugiausia baudžiamos už necenzūrinių žodžių vartojimą, pamokų praleidinėjimą ir rūkymą.

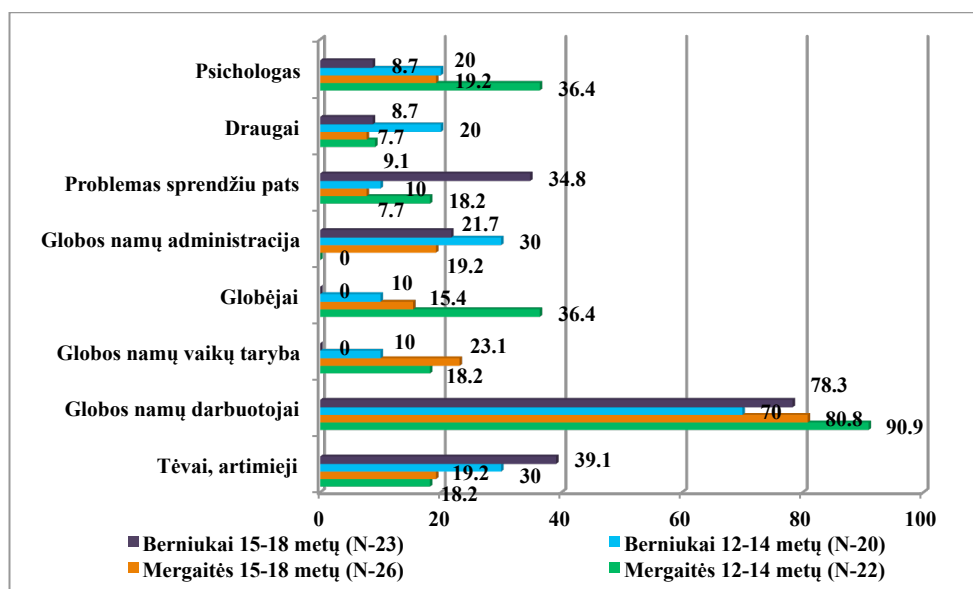
Kokios dažniausiai skiriamos drausminimo priemonės vaikų atžvilgiu galime pamatyti 10 paveiksle.

10 pav. Už vaikų nusižengimus dažniausiai taikomos drausminės priemonės (N=91,%)

Rezultatai rodo, kad daugiausia vaikai pažymėjo tokius atsakymų variantus, kaip „mažinami kišenpinigiai“, „skiriamos žodinė pastabos“ bei „ribojamas kompiuterio, televizoriaus žiūrėjimas“. Vyresnieji vaikinai nurodė, kad jiems dažnai skiriamas namų areštas (73,9 proc.), draudžiama vykti į ekskursijas (52,2 proc.). Rečiausiai visų grupių vaikai pažymėjo, kad jiems neleidžiama susitikti su tėvais, artimaisiais, išskyrus 12-14 metų berniukus, kurie (30 proc.) nurodė, kad jiems neleidžiama susitikti su tėvais, artimaisiais.

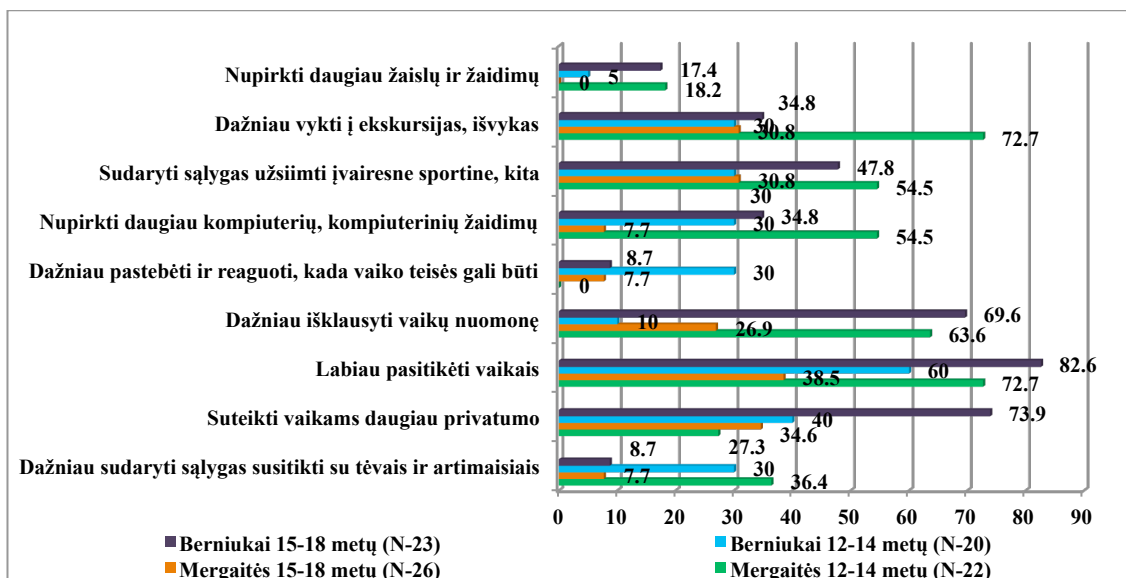
Atliekant tyrimą taip pat išsiaiškinta, kas globos namuose dažniausiai atstovauja bei gina vaikų teises, padeda spręsti vaikų problemas. Paauglių rezultatai atsispindi 11 paveiksle.

10 pav. Asmenys, tarybos, atstovaujantys globos namų vaikų teises (N=91,%)

Kaip matyti, didžioji paauglių dauguma teigė, kad globos namuose jų teises dažniausiai atstovauja globos namų darbuotojai. Didesnė nei tračdalis 12-14 metų mergaičių nurodė, jog jų teisės, problemas, joms svarbius klausimus padeda spręsti globėjai (36,4 proc.), psichologas (36,4 proc.) bei jos teigė, kad pačios sau padeda (34,8 proc.). Vyresnieji 15-18 metų vaikinai nurodė, jog visiškai jiems nepadeda spręsti jų problemų globos namų administracija, globėjai, globos namų vaikų taryba. Šių paauglių atsakymams įtakos galėjo turėti tai, kad globos namų administracija vaikų problemas sprendžia, tik netiesiogiai, t.y. nedalyvaujant pačiam vaikui, nebendraudant su juo asmeniškai, o per tiesiogiai su vaikais dirbančiais darbuotojais. Kad globėjai nesprenžia jų problemų, galėtų reikšti tai, kad vyresnio amžiaus paaugliai ir ypač berniukai apskritai neturi globėjų. Taip pat visų grupių vaikai nurodė, kad jų teisių neatstovauja globos namuose veikiančios vaikų globos namų tarybos. Galima daryti išvadą, kad šios tarybos veikia tik formaliai ir, nors yra įsipareigojusios atstovauti ir ginti vaikų teisėtus interesus, praktiškai savo funkcijų nevykdo.

Pasak V. Ž. Jonynienės (2009), demokratijoje kiekvienas turi teisę dalyvauti ir turėti įtakos tam, kas vyksta su juo ir aplink jį. Būdamas aktyviu proceso dalyviu žmogus turi teisių bei įsipareigojimų ir sau, ir kitiems. Atskiri dalyvavimo aspektai yra: turėti įtakos, dalyvauti/prisijungti, nuspręsti ir prisiimti atsakomybę. Atsižvelgiant į išsakytus teiginius, paauglių buvo klausama, ką, jų manymu, reikėtų pakeisti arba patobulinti globos namuose, kad jiems čia būtų saugiau ir geriau gyventi (žr. 11 paveikslą).

10 pav. Vaikų nuomonė į keistinus, tobulintinus dalykus globos namuose (N=91,%)

Didžioji dauguma vaikų nurodė, kad globos namuose suaugusieji turėtų labiau pasitikėti vaikais. Daugelis vyresniųjų vaikinių pažymėjo, kad vaikams turėtų būti suteikiama daugiau privatumo, dažniau suaugusieji turėtų iškaustyti vaikų nuomonę, bei sudaryti sąlygas užsiimti įvairesne sportine, kita mėgstama veikla. Jaunesnieji berniukai taip nurodė, kad globos namuose darbuotojai vaikams galėtų suteikti daugiau privatumo (40 proc.). 12-14 metų mergaitės teigė, kad vaikai globos namuose turėtų dažniau vykti į ekskursijas, išvykas (72,7 proc.), susugusieji galėtų dažniau išklausti vaikų nuomonę (63,6 proc.) bei sudaryti sąlygas užsiimti įvairesne sportine, kita mėgstama veikla (54,5 proc.), nupirktų daugiau kompiuterių ir kompiuterinių žaidimų (54,5 proc.). Kiek mažesnis procentas vyresniųjų merginų taip pat pageidautų tokių pasikeitimų, išskyrus, tik nedidelė dalis (7,7) pageidautų kompiuterinių žaidimų. Analizuojant šiuos rezultatus, matyti, kad didžioji dauguma vaikų nemano, jog būtina globos namuose keisti materialius dalykus, jų teigimu, globos įstaigose reikėtų keisti požiūrį į vaikus, t.y. labiau jais pasitikėti, išklausti jų nuomonę, suteikti jiems daugiau privatumo.

Siekiant išsiaiškinti, ar globos namų darbuotojai geba pakankamai empatiškai bendrauti, išklausti vaikus, paaugliams buvo užduotas klausimas, kokiais būdais ir kaip dažnai darbuotojai globotiniams parodo, kad jie gali tartis su suaugusiaisiais bet kokiais rūpimais klausimais. Vaikų atsakymai pavaizduoti 7 lentelėje.

7 lentelė. Darbuotojų bendravimo su jaunesniojo amžiaus vaikais būdai ir jų naudojimo dažnis (N=42,%)

Bendravimo būdai	Dažnai		Kartais		Niekada	
Stengiasi būti draugiškas, geranoriškas Jūsų atžvilgiu	40,9	50,0	54,5	50,0	4,5	
Nuoširdžiai Jumis domisi	36,4	30,0	63,6	60,0		10,0
Rodo psitikėjimą Jumis	36,4	25,0	59,1	70,0	4,5	5,0
Pagarbiai, šiltai elgiasi su Jumis	59,1	20,0	40,9	60,0		10,0
Mergaitės 12-14 metų (N=22,%)			Berniukai 12-14 metų (N=20,%)			

Daugiausia respondentų nurodė, kad dažniausiai darbuotojai stengiasi būti draugiškais, geranoriškais vaikų atžvilgiu. Mergaitės taip pat teigė, kad darbuotojai dažnai su vaikais pagarbiai, šiltai elgiasi. Didžioji dauguma berniukų nurodė, kad globos įstaigoje suaugusieji tik kartais nuoširdžiai, domisi vaikais, rodo jais pasitikėjimą, pagarbiai šiltai elgiasi.

8 lentelė. Darbuotojų bendravimo su vyresniojo amžiaus vaikais būdai ir jų naudojimo dažnis (N=42,%)

Bendravimo būdai	Dažnai		Kartais		Niekada	
Stengiasi būti draugiškas, geranoriškas Jūsų atžvilgiu	57,7	56,5	42,3	43,5		
Nuoširdžiai Jumis domisi	61,5	43,5	38,5	52,2		4,3
Rodo psitikėjimą Jumis	38,5	26,1	61,5	69,6		4,3
Pagarbiai, šiltai elgiasi su Jumis	46,2	34,8	50	65,2	3,8	
Merginos 15-18 metų (N=22,%)			Vaikiniai 15-18 metų (N=20,%)			

Analizuojant vyresniųjų paauglių atsakymų duomenis matyti, kad didesnė dalis vaikų, kaip ir jaunesniojo amžiaus paauglių, taip pat nurodo, jog darbuotojai globos namuose stengiasi būti draugiškais, geranoriškais. Merginos nurodė, kad suaugusieji dažnai nuoširdžiai domisi vaikais. Vaikinių, kaip ir 12-14 metų berniukų didesnė dalis nurodė, kad darbuotojai tik kartais nuoširdžiai, domisi vaikais, rodo jais pasitikėjimą, pagarbiai šiltai elgiasi. Iš abiejų paauglių grupių gautų duomenų matyti, kad tiek vienoje, tiek kitoje grupėje daugiau merginų, nei vaikinių nurodė sulaukiančios iš darbuotojų daugiau dėmesio, nuoširdumo, pasitikėjimo, šilumos. Tokią situaciją gali sąlygoti merginų ir vaikinių lyčių skirtumai.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad ES, spręsdama su vaikais susijusius klausimus, turi atsižvelgti į jų nuomonę pagal amžių ir subrendimą. Todėl siekiant visiškai pripažinti vaiko teises, jiems turi būti suteikta galimybė išreikšti savo nuomonę ir dalyvauti priimant su jais susijusius sprendimus. Remiantis šiuo išdėstymu, vaikų globos namų auklėtiniams buvo užtuotas klausimas apie tai, kokiais būdais ir kaip svarbu jiems, jog darbuotojai atsižvelgtų į jų požiūrį, nuomonę, pageidavimus.

9 lentelė. Jaunesniojo amžiaus vaikų iš darbuotojų pageidaujamas dėmesys (N=42,%)

Darbuotojų rodomas dėmesys	Labai svarbu		Svarbu		Nesvarbu		Visiškai nesvarbu		Nežinau	
Dažniau stengtūsi atkreipti į mane dėmesį	9,1	50,0	81,8	40,0	9,1	10,0				
Parodytų, kad atidžiai manęs klausosi	45,4	60,0	54,5	30,0		10,0				
Leistų man suprasti, kad aš svarbus jiems	36,4	30,0	63,6	60,0		10,0				
Stengtūsi mane palaikyti, suprasti	72,7	40,0	27,3	30,0		20,0				10,0
Nuoširdžiai domėtūsi manimi	36,4	30,0	36,4	50,0	18,2	10,0			9,1	10,0
Pagarbiai, šiltai su manimi elgtūsi	72,7	50,0	18,2	50,0	9,1					
Būtų draugiškai nusiteikę mano atžvilgiu	72,7	60,0	18,2	40,0			9,1			
Mergaitės 12-14 metų (N-22)					Berniukai 12-14 metų (N-20)					

Kaip matyti pateiktoje lentelėje, didžioji dauguma jaunesniojo amžiaus paauglių teigė, jog jiems labai svarbu, jog globos namuose dirbantys darbuotojai dažniau stengtūsi atkreipti į juos dėmesį. Mergaitės nurodė, kad joms labai svarbu, kad suaugusieji stengtūsi palaikyti vaikus, pagarbiai, šiltai su jais elgtūsi, būtų draugiškai nusiteikę veikų atžvilgiu. Berniukams labai svarbu, kad darbuotojai parodytų, kad atidžiai vaikų klausosi, būtų draugiškai nusiteikę jų atžvilgiu bei pagarbiai ir šiltai elgtūsi su vaikais. Tik nedidelė dalis abiejų amžiaus grupės vaikų nurodė, kad jiems nesvarbu ar visiškai nesvarbu šie dalykai. Tai būtų galima priskirti maištaujančių, siekiančių atskirti nuo suaugusiųjų globos paauglių elgesiusi. Toks elgesys būdingas ne tik globos namuose gyvenantiems vaikams, bet ir daugeliui vaikų, išgyvenančių paauglystės krizę.

Vyresniųjų paauglių taip pat buvo paklausta, kokiais būdais ir kaip svarbu jiems, jog darbuotojai atsižvelgtų į jų požiūrį, nuomonę, pageidavimus. Šių paauglių atsakymai pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė. Vyresniojo amžiaus vaikų iš darbuotojų pageidaujamas dėmesys (N=48,%)

Darbuotojų rodomas dėmesys	Labai svarbu		Svarbu		Nesvarbu		Visiškai nesvarbu		Nežinau	
Dažniau stengtūsi atkreipti į mane dėmesį		8,7	42,3	26,1	50	65,2			7,7	
Parodytų, kad atidžiai manęs klausosi	19,2		73,1	56,5	7,7	43,5				
Leistų man suprasti, kad aš svarbus jiems	26,9	8,7	65,4	52,2	7,7	39,1		13		
Stengtūsi mane palaikyti, suprasti	30,8		69,2	65,2		34,8		8,7		
Nuoširdžiai domėtūsi manimi		17,4	76,9	8,7	13	73,9			9,1	
Pagarbiai, šiltai su manimi elgtūsi	19,2		80,8	43,5		56,5				
Būtų draugiškai nusiteikę mano atžvilgiu	19,2	17,4	80,8	47,8		34,8		21,7		
Mergaitės 15-18 metų (N-26, %)					Berniukai 15-18 metų (N-23)					

Iš paauglių pateiktų atsakymų matyti, jog skirtingai nei jaunesniojo amžiaus paaugiai, pastarųjų didžioji dauguma nurodė, kad jiems nėra labai svarbu, o tik svarbu, jog suaugusieji parodytų, jog jų atidžiai klausosi jų klausosi, leistų suprasti vaikams, kad jie yra svarbūs darbuotojams, stengtųsi vaikus palaikyti, suprasti. Dar didesnė merginų dalis teigė, kad joms svarbu, jog darbuotojai pagarbiai su vaikais elgtųsi, būtų draugiškai nusiteikę jų atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog po daugiau nei po puse, arba apie pusę vyresniųjų vaikinų nurodė, kad jiems nesvarbu, jog darbuotojai tokiais būdais rodytų dėmesį jiems. Šiems vyresniųjų paauglių atsakymams įtakos gali turėti tai, kad daugelis vaikinų nelinkę atvirai demonstruoti šiltų jausmų kitų atžvilgiu ir todėl, nepaisant, kaip jaučiasi viduje, išorėje stengiasi maskuoti savo poreikį būti išklaustytiems, suprastiems.

Vaikų dalyvavimo teisių užtikrinimas suteikia jiems galimybę dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje. Tokiu būdu vaikai gali laisvai reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie svarbius jų gyvenimo klausimus, dalyvauti taikiuose susirinkimuose. Vaikai turi galimybę dalyvauti visuomenės veikloje, ruošti savarankiškam suaugusio žmogaus gyvenimui.

V. Ž. Jonynienė (2009) taip pat akcentuoja, jog siekimas ir skatinimas, kad vaikas dalyvautų įvairaus lygio veiklose ir projektuose sudaro „Į žmogų orientuoto vystymosi“ prielaidas. Vaiko dalyvavimo principo įgyvendinimas siejamas su nauja demokratinės visuomenės plėtros tendencija – į žmogų orientuotos plėtros tendencija.

Siekiant išsiaiškinti, kokiais būdais vaikai skatinami aktyviai dalyvauti ne tik globos namų, bet ir miesto bendruomenės gyvenime, vaikams buvo užduotas šis klausimas, kurio rezultatai atsispindi 11 lentelėje.

11 lentelė. **Būdai, skatinantys jaunesiuosius paauglius dalyvauti miesto bendruomenės gyvenime (N=48,%)**

Veiklos	Dažnai		Kartais		Niekada	
Dalyvavimas miesto šventėse, renginiuose	36,4	50,0	54,5	50,0	9,1	
Susitikimai su įvairių organizacijų atstovais	45,4	60,0	27,3	50,0	27,3	
Dalyvavimas įvairiose akcijose („Darom“ ir pan.)	54,5	80,0	45,4	10,0		10,0
Globos namų atstovavimas įvairiuose konkursuose	63,6	50,0	36,4	50,0		
Dalyvavimas bažnytinėse apeigose	18,2	15,0	45,4	75,0	36,4	10,0
Mergaitės 12-14 metų (N=22,%)	Berniukai 12-14 metų (N=20,%)					

Kaip matyti, didžioji dalis abiejų grupių respondentų nurodė, jog dažnai dalyvauja įvairiose akcijose, atstovauja globos namus įvairiuose konkursuose, susitinka įvairių organizacijų atstovais. Apie pusę visų šios amžiaus grupės vaikų teigė, jog kartais dalyvauja miesto šventėse, renginiuose, bažnytinėse apeigose. Kad tokiose apeigose niekada nedalyvauja nurodė 36,4 proc. mergaičių ir 10 proc. berniukų. Išanalizavę šiuos duomenis, galime daryti išvadą, kad globos

namų auklėtiniai pakankamai dalyvauja įvairiuose miesto bendruomenės renginiuose, šventėse, susitinka su įvairių organizacijų atstovais, išskyrus kartais (45,4 proc. mergaičių ir 75 proc. berniukų) arba niekada (36,4 proc. mergaičių ir 10 proc. berniukų) nurodė, jog nedalyvauja bažnytinėse apeigose.

12 lentelė. **Būdai, skatinantys vyresnius paauglius dalyvauti miesto bendruomenės gyvenime (N=48,%)**

Veiklos	Dažnai		Kartais		Niekada	
Dalyvavimas miesto šventėse, renginiuose	23,1	26,1	73,1	73,9	3,8	
Susitikimai su įvairių organizacijų atstovais	26,9	34,8	50	60,9	23,1	4,3
Dalyvavimas įvairiose akcijose („Darom“ ir pan.)	61,5	47,8	38,5	52,2		
Globos namų atstovavimas įvairiuose konkursuose	50	34,8	50	65,2		
Dalyvavimas bažnytinėse apeigose	0	30,4	73,1	26,1	26,9	43,5
Merginos 15-18 metų (N-22,%) Vaikinai 15-18 metų (N-20,%)						

Analizuojant vyresniųjų paauglių atsakymo variantus (žr. 12 lentelę), skirtingai nei jaunesnieji paaugliai, 15-18 metų jaunuoliai daugiausia nurodė, kad miesto šventėse, renginiuose, įvairiuose susitikimuose ir pan. dalyvauja tik kartais. Išsiskyrė tik merginų pažymėti atsakymai, jog didžioji jų dalis (61,5 proc.) dalyvauja įvairiose akcijose, bei atstovauja globos namus įvairiuose konkursuose (50 proc.). Kaip ir jaunesniojo amžiaus vaikai vyresnieji nurodė, jog tik kartais arba niekada nedalyvauja bažnytinėse apeigose. Šie atsakymai byloja, kad vyresnius paauglius sunkiau nei jaunesnius įtaukti į aktyvų bendruomenės gyvenimą, skatinti juos dalyvauti visuomeninėje bendruomenės veikloje.

Apibendrinimas. Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, jog paaugliams labai svarbu būti išklaustytiems asmeniškai, individualių pokalbių su darbuotojais metu. Didžioji dauguma vaikų nemano, jog būtina globos namuose keisti materialius dalykus, jų teigimu, globos įstaigose reikėtų keisti požiūrį į vaikus, t.y. labiau jais pasitikėti, išklausti jų nuomonę, suteikti jiems daugiau privatumo.

Jaunesniojo amžiaus paaugliams labai svarbu, jog globos namuose dirbantys darbuotojai dažniau stengtųsi atkreipti į juos dėmesį, parodytų, jog jų atidžiai klausosi, leistų suprasti vaikams, kad jie yra svarbūs darbuotojams, stengtųsi vaikus palaikyti. Taip pat tyrimo metu atskleista, kad skirtingai nei jaunesnieji paaugliai, dauguma vyresniųjų jaunuolių nurodė, kad miesto šventėse, renginiuose, įvairiuose susitikimuose retai dalyvauja. Kaip ir jaunesniojo amžiaus vaikai, vyresnieji teigė, jog tik kartais arba niekada nedalyvauja bažnytinėse apeigose.

Taigi, daugumos globos namų vaikų nuomone, vaikų teisės globos namuose yra užtikrinamos pakankamai. Įvairios vaiko teisės, taip pat ir teisė dalyvauti, išsakyti savo nuomonę, išskyrus teisę į asmeninį gyvenimą, globos namuose, vaikų teigimu, yra iš dalies įgyvendintos.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą apie vaiko globą (rūpybą), globos namų sampratą, galima teigti, jog vaiko globa (rūpyba) - tai valstybės teikiama kompleksinė, visapusiška parama, tėvų globos netekusiam vaikui. Jos pagrindinis tikslas – suteikti vaikui tokią apsaugą, globą bei sąlygas, kokių reikia jo gerovei ir pilnaverčiui gyvenimui užtikrinti. Vaikų globos namai – tai socialinės globos įstaiga, kurioje ilgesniam ar trumpesniam laikui apgyvendinami ir globojami likę be tėvų globos vaikai. Jų paskirtis - visokeriopai rūpintis tėvų priežiūros netekusiais vaikais, užtikrinti jų asmens saugumą, kvalifikuotą pagalbą, gyvenimo kokybę ir savarankiškumo pagrindus.
2. Išstudijavus įvairius Lietuvos teisinius aktus, reglamentuojančius vaikų globos sistemos teisinius principus, galima daryti išvadą, jog šie aktai reglamentuoja globos netekusiems vaikams būtiną sistemingą, pastovią pagalbą, sudarant sąlygas tolimesnei jų sėkmingai bei produktyviai raidai. Vaiko globos (rūpybos) tikslais ir uždaviniais siekiama užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, užtikrinančioje saugų, tinkamą augimą, vystymąsi ir tobulėjimą. Taip pat paskirti vaikui globėją (rūpintoją), galintį pasirūpinti juo, auklėti, atstovauti ir ginti jo teises ir teisėtus interesus. Sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, atitinkančias jo amžių, sveikatą ir išsivystymą, bei rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje.
3. Nustatyta, kad globos institucijose vaikams įvairios socialinės globos paslaugos teikiamos, vadovaujantis socialinės globos normų aprašu, kuris reglamentuoja socialinės globos teikimo likusiems be tėvų globos vaikams, principus ir charakteristikas bei nustato privalomus socialinės globos įstaigų teikiamos ilgalaikės, trumpalaikės, dienos socialinės globos kokybės reikalavimus.
4. Išsiaiškinta jog Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos principais Lietuvoje priimti atitinkami įstatymai ir teisės aktai, kurie reglamentuoja ir užtikrina vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimą Lietuvoje. Remiantis šiais dokumentais vaiko dalyvavimo galimybės teoriškai yra užtikrinamos visose gyvenimo srityse, ypač susijusiose su pačiu vaiku. Todėl visi šie teisės dokumentai reglamentuoja vaiko, kaip aktyvaus visuomenės dalyvio teises.
5. Išanalizavus tyrimo, atlikto X,Y,Z vaikų globos įstaigose, apie vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimą globos namuose, duomenis, bei apibendrinus visą tyrimo metu surinktą informaciją, galima išskirti šias pagrindines išvadas, kurios geriausiai atspindi dabartinę globos namuose dėl vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo susiklosčiusią situaciją:

- ✓ Daugumos vaikų nuomone, vaikų teisės globos namuose yra užtikrinamos pakankamai. Dauguma vaiko teisių, taip pat ir teisė dalyvauti, išsakyti savo nuomonę, išskyrus teisę į asmeninį gyvenimą, globos įstaigose, vaikų teigimu, yra iš dalies įgyvendintos.
- ✓ Jaunesniojo paauglystės amžiaus vaikų nuomone, suaugusieji išklauso jų nuomonę, požiūrį, pageidavimus, tačiau dažniausiai, vaikų teigimu, į juos neatsižvelgia.
- ✓ Globos namų darbuotojai, planuojant įvairias veiklas, užsiėmimus ne visada ir tik iš dalies atsižvelgia į vaikų nuomonę.
- ✓ Vaikų globos įstaigose gyvenantiems vaikams labai svarbu, kad darbuotojai išklaustų juos asmeniškai, individualių pokalbių su darbuotojais metu.
- ✓ Daugumos vaikų teigimu, globos įstaigose reikėtų keisti požiūrį į vaikus, t.y. labiau jais pasitikėti, išklausti jų nuomonę, suteikti jiems daugiau privatumo.
- ✓ Didesnė dalis jaunesniojo amžiaus paauglių teigė, jog jiems labai svarbu, jog globos namuose dirbantys darbuotojai dažniau stengtųsi atkreipti į juos dėmesį, parodytų, jog jų atidžiai klausosi, leistų suprasti vaikams, kad jie yra svarbūs darbuotojams, stengtųsi vaikus palaikyti.
- ✓ Jaunesnieji paaugliai labai dažnai dalyvauja įvairiose miesto šventėse, renginiuose, susitikimuose. Vyresnieji tai daro retai, išsiskyrus didžiąją daugumą 15-18 metų merginų, kurios dažnai dalyvauja įvairiose akcijose, bei atstovauja globos namus įvairiuose konkursuose.

REKOMENDACIJOS

Labai svarbu atrasti būdų, kaip vaikams, gyvenantiems vaikų globos įstaigose suteikti tokią apsaugą, globą bei sąlygas, kokių reikia jo gerovei ir pilnaverčiui gyvenimui užtikrinti. Viena iš tokių sąlygų – vaiko dalyvavimo teisės užtikrinimas globos namuose.

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, vaikų globos namų darbuotojams, galima teikti tokias rekomendacijas:

- ✓ Sudaryti sąlygas vaikams, darbuotojams dalyvauti įvairiuose seminaruose, paskaitose, grupiniuose užsiėmimuose, skirtuose susipažinti su vaikų teisių efektyvaus užtikrinimo perspektyvomis, galimybėmis, priemonėmis globos namuose.
- ✓ Globos namuose vykdyti veiklas, remiantis programomis, susijusiomis su vaiko teisių užtikrinimu (forum teatras, sociodrama).
- ✓ Įviriomis priemonėmis (lankstinukai, matomose vietose, rašytinės informacijos apie vaikų teisės publikavimas), skleisti vaikams informaciją apie vaikų teisių užtikrinimą.
- ✓ Sudaryti sąlygas vaikams ne tik išsakyti savo nuomonę, bet ir į ją atsižvelgti: leisti patiems rinktis parduotuvėje rūbus, kartu sudaryti su vaikais maisto valgiaraštį, leisti pagal savo skonį susitvarkyti savo aseminę erdvę ir pan.
- ✓ Skatinti tiesiogiai su vaikais dirbantį personalą dalyvauti įvairiuose užsiėmimuose, seminaruose, mokymuose, susijusiuose su vaikų visapusišku pažinimu (sudaryti sąlygas išvykti darbo metu, atsižvelgti į sukauptą patirtį atestacijos metu).

LITERATŪRA

1. Antanėlytė G. (2012). *Vaiko teisės į aktyvų dalyvavimą įgyvendinimo raiška šeimoje*. Magistro darbas. Šiauliai.
2. *Bendrieji valstybės ir savivaldybės vaikų globos namų nuostatai* (2005). Valstybės žinios, 2005, Nr. 33-1079.
3. Bobrova L., Kazlauskienė A., Lukavičienė V. ir kt. (2008). *Kursinių ir baigiamųjų (bakalauro, magistro, specialiųjų profesinių studijų) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos*. VšĮ Šiaulių universitetom leidykla.
4. Cymru C. (2000). *Tarp žmonių: parankinė socialinio darbuotojo knyga*. Vilnius: Apyaušris.
5. Corsini J. R. (2002). *Dictionary of psychology*. New York: Brunner/Routledge.
6. Černeckienė J. (2007). *Socialinė pedagogika: studijų knyga*. Marijampolės kolegija.
7. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
8. Danner S., Jonynienė Ž. (2013). *Vaikų dalyvavimas demokratiškai priimant sprendimus darželyje: situacija Vokietijoje ir Lietuvoje. Socialinis ugdymas*. Nr. 1(2), p. 411–420.
9. Eurobarometro kokybinis tyrimas „Vaiko teisės“ (2010). [Žiūrėta 2013-09-15]. Prieiga per internetą < http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/glrightchildsumen.pdf >
10. Europos Komisija. (2011). *Vaikų teisės – kaip jas suvokia vaikai*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras. [Žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/rights-of-the-child_lt.p.
11. Gailienė D., Bulotaitė I., Sturlienė N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, p 9-14.
12. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa, p 250-258.
13. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
14. Harris C. A. (1993). *Instructors' s manual test bank to accompany child development.*, 2nd.ed. St Paul (Minn): West Publishing Co.
15. Jonynienė V. Ž. (2001). *Vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje problemos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
16. Jonynienė V. Ž. (2009). *Vaiko teisių įgyvendinimas: mokyklos demokratėjimo rodiklis*. Socialinis darbas.
17. Jonynienė Ž. (2009). *Vaiko dalyvavimo samprata ir jos įgyvendinimo galimybės. Šiuolaikinis švietimas ir pradinė mokykla. Žodis moko pavyzdys patraukia*, Nr. 1. p. 2-7.
18. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
19. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija (1995). Valstybės žinios, Nr. 60-1501.

20. Kabišinskaitė D. (2002). *Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika*.
21. Kairienė B. (2012). *Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. Socialinių mokslų studijos*. Mykolo Romerio universitetas.
22. Karazma E. (2007) *Vaiko raida / Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, p. 97-112.
23. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis*. Kaunas: Judex.
24. Kviešienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
25. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
26. Lietuvos jaunimo politikos Baltoji knyga (2001). [Žiūrėta 2013-08-05]. Prieiga per internetą < <http://www.jrd.lt/>>
27. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr.89-2741.
28. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). Valstybės žinios 2002, Nr. 36-1340.
29. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija: VĮ Registrų centras.
30. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2003). Valstybės žinios 2003, Nr. 119-5406.
31. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2007). *Kelias link savarankiško gyvenimo*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
32. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (2005). *Dėl bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų patvirtinimo*. Valstybės žinios, 2005, Nr.: 33 -1079.
33. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (2012). *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymo Nr. A1-46 „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ pakeitimas*. Valstybės žinios, 2012-12-18, Nr. 148-7602
34. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas (2006). *Dėl Lietuvos higienos normos HN 124:2004 „Vaikų globos įstaigos. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo*. Valstybės žinios, 2004, Nr. 45-1492.
35. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 2011, Nr.38-1804.
36. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas (1998). Valstybės žinios 1998, Nr.35-933.
37. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (2007). Valstybės žinios 2007, Nr. 140-5756.

38. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Valstybės žinios – Nr. 33-807.
39. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Valstybės žinios, 2006, Nr. 1234.
40. Liobikienė T.N., Ivanauskienė V. (2010). *Supervizija vaikų globos namų institucijoje*. Socialinis darbas: patirtis ir metodai. Nr. 6(2).
41. Manful, E., McCrystal P. (2010). *Conceptualisation of Children's Rights: What Do Child Care Professionals in Northern Ireland Say? Child Care in Practise*. [Žiūrėta 2013 10 25]. Prieiga per internetą: < www.science.gov/topicpages/e/effective+child+care.html >
42. Mirončikienė E. (2003). *Šeimos teisė. Vaiko teisių apsauga*. Vilnius: Mūsų saulutė.
43. *Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa* (2007). Vilnius: Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus“.
44. Pabedinskienė, R., Černiauskas, R., (sud.). (2007). *Kelias link savarankiško gyvenimo*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
45. Pivorienė R. (sud.). (2005). *Paauglys, šeima, mokykla*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
46. Sagatys G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
47. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras.
48. Socialinis pranešimas 2013-2014 (2014). Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
49. Socialinių paslaugų įstatymas. (2006). Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589.
50. Socialinių paslaugų katalogas (2006). *Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas*. Valstybės žinios, 2006-04-20, Nr. 43-1570.
51. Šalaševičiūtė R., Žemaitytė E. (2008). *Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje*. UAB: „V3 studija“.
52. Šilingytė L. (2011). *Šeimos globojamo vaiko socialinio dalyvavimo patirtys*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas.
53. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
54. Vaičiulienė A. (2004). *Paauglystės uždaviniai ir problemos: studentų ir moksleivių asmenybės tapatumo ypatybių palyginimas*. Ugdymo psichologija.
55. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003). Valstybės žinios, 2003, Nr. 52-2316.

56. Vaiko gerovės valstybės politikos strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 m. planas (2005). Valstybės žinios, 2005, Nr. 25-802.
57. Virvilaitė, R., Jefimov V., (2007). *Konkurencinio pranašumo įgijimas vidaus ir globalioje rinkoje*. [Žiūrėta 2014-11-09]. Prieiga per internetą: http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/rinkos_aplinkos_tyrimai_I/fcontent.html
58. Vitkauskas K. (2010). *Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. Viešoji politika ir administravimas*, Nr.31, p. 133-146.
59. Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2006). *Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose*. [žiūrėta 2013-05-14]. Prieiga per internetą: <www.hrmi.lt/leidinys/3/>
60. Žukauskaitė J., Širinskienė A.(2007). *Konfidencialumo problema vaikams skirtose narkomanijos prevencijos programose*.Religijos mokslo žurnalas SOTER, Nr.22(50), P.148.
61. Žukauskienė R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

ANKETA VAIKŲ GLOBOS NAMŲ AUKLĖTINIAMS

Gerbiamas Respondente,

Esu Šiaulių universiteto studentė R. Juočerienė. Atlieku anketinę apklausą, kuria siekiu atskleisti, kaip įgyvendinamos globos namuose gyvenančių vaikų teisės į dalyvavimą. Anketa yra anoniminė, todėl vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Jūsų nuomonė yra labai svarbi, todėl prašome nuoširdžiai atsakyti į visus anketos klausimus. Anketinės apklausos duomenys bus panaudoti rengiant magistro baigiamąjį darbą. Jūsų nuomonę atitinkantį atsakymą (-us) pažymėkite kryželiu „X“ ir dar galite įrašyti savo variantą (-us). *Sėkmės pildant anketą* ☺

1. Kaip jūs jaučiatės gyvendami globos namuose?

- Labai gerai
  Gerai
  Vidutiniškai
 Blogai
 (paaiškinkite, kodėl?)

.....
 .....

2. Kas, Jūsų manymu, yra vaiko teisės? (įrašykite)

.....
 .....

3. Kaip Jūs galvojate, ar globos namuose užtikrinamos jūsų teisės?

- Taip, užtikrinamos
  Ne visada užtikrinamos
  Ne, neužtikrinamos

4. Kokios Jūsų teisės yra užtikrinamos globos namuose?

- Teisė į šeimos ryšius
  Teisė į poilsį ir laisvalaikį
 Teisė į asmeninį gyvenimą
  Teisė mokytis
 Teisė į gerbūvį
  Teisė būti saugiam
 Teisė į sveikatą, sveiką aplinką ir tinkamą sveikatos priežiūrą
 Teisė dalyvauti, išsakyti savo nuomonę, požiūrį
 Kita (įrašykite)

.....

5. Ar Jums globos namų darbuotojai suteikia informacijos ir žinių apie Jūsų teises?

- Taip
  Iš dalies
  Ne

Jei į 5 klausimą atsakėte „Ne“, pereikite prie 7 klausimo.

6. Kokių būdu Jums suteikiamos žinios apie Jūsų teises?

- Individualių pokalbių metu
  Grupinių užsiėmimų metu
 Seminarų, mokymų metu
  Išvykų metu
 Kita (įrašykite)

.....

7. Iš kokių papildomų šaltinių gaunate informacijos apie vaikų teises?

- Iš tėvų
  Iš draugų
  Iš mokytojų
 Iš socialinio pedagogo
  Iš spaudos, knygų
  Iš žiniasklaidos, interneto

Iš vaiko teisių apsaugos atstovo

Kita

(įrašykite)

8. Ar žinote į ką kreiptis, jei manote, kad Jūsų teisės yra pažeidžiamos?

Taip, žinau
nežinau

Iš dalies žinau

Ne,

9. Įvertinkite gyvenimą globos namuose?

Teiginiai	Visiškai sutinku	Sutinku	Nelabai sutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau
Jaučiuosi gerai ir saugiai					
Turiu galimybę bendrauti su savo tėvais, artimaisiais					
Gerai sutariu su draugais, bendraamžiais					
Gerai sutariu su darbuotojais					
Pakankamai ir kokybiškai poilsiauju					
Turiningai leidžiu laisvalaikį					
Čia gerbiamas mano privatumas					
Dalyvauju planuojant įvairius renginius, šventes					
Turiu galimybę pareikšti savo nuomonę, požiūrį					
Į mano nuomonę, požiūrį atsižvelgiama					
Mane moko gyvenimiškų įgūdžių					
Yra galimybė užsiimti įvairia darbine veikla					
Gaunu kišenpinigius					
Man suteikiama tinkama sveikatos priežiūra					
Kita (įrašykite)					

10. Ar planuojant, renkantis įvairius dalykus, veiklas, užsiėmimus atsižvelgiama į Jūsų nuomonę?

Pasirenkami dalykai, veiklos, užsiėmimai	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Niekada
Kuriant ir aptariant įvairias tvarkas, taisykles, reikalavimus				
Renkantis būrelius, užsiėmimus				
Renkantis darbinę veiklą				
Planuojant keliones, ekskursijas, išvykas				

Planuojant renginius, popietes, švenčių šventimo būdus				
Tvarkantis asmenines erdves (kambario), renkantis priemones, būdus				
Renkantis parduotuvėje rūbus				
Sudarant valgiaraštį				
Planuojant temines paskaitas, diskusijas (apie ką norėtumėte sužinoti, pasikalbėti)				

11. Kokiais būdais norėtumėte, kad globos namuose leistų išsakyti savo nuomonę, požiūrį, pageidavimus?

- Išklausytų asmeniškai
- Leistų balsuoti viešai
- Leistų balsuoti anonimiškai
- Įpareigotų atstovauti kitus asmenis, tarybas (pvz. vaikų tarybą, darbuotojus)
- Kita (įrašykite)

.....

12. Su kokiais sunkumais/problemomis susiduriate globos namuose?

Sunkumai, problemos	Dažnai	Kartais	Labai retai	Nesusiduriu
Mokymosi sunkumais				
Reikalavimais nuolat laikytis taisyklių				
Reikalavimais užsiimti darbine veikla				
Nesuteikiama galimybė užsiimti mėgstama veikla				
Problematiškais santykiais su bendraamžiais, kitais globos namų gyventojais				
Problematiškais santykiais su globos namų darbuotojais				
Taikomos drausminės nuobaudos				
Kita (įrašykite)				
.....				
.....				

13. Už kokius nusizengimus dažniausiai Jums taikomos nuobaudos?

- Už darbuotojų reikalavimų nevykdymą
- Už nepagarbų elgesį su darbuotojais
- Už pamokų praleidinėjimą
- Už fizinio smurto naudojimą kitų atžvilgiu
- Už necenzūrinių žodžių vartojimą
- Už rūkymą globos namų teritorijoje
- Už alkoholio vartojimą
- Už negrįžimą į globos namus nakčiai
- Už blogą mokymąsi
- Kita (įrašykite)

.....

14. Kokios dažniausiai drausminimo priemonės ir nuobaudos taikomos Jūsų atžvilgiu už padarytus nusizengimus?

- Skiriamos žodinės pastabos
- Ribojamas kompiuterio, televizoriaus žiūrėjimas
- Laikiniai konfiskuojami asmeniniai daiktai (pvz. telefonas)

- Mažinami/neskiriami kišenpinigiai
- Skiriamas namų areštas
- Draudžiama vykti į ekskursijas
- Neleidžiama susitikti su tėvais, artimaisiais
- Kita (įrašykite)

15. Kas dažniausiai atstovauja bei gina jūsų teises, padeda spręsti problemas, jums svarbius klausimus?

- Tėvai, artimieji
- Globos namų darbuotojai
- Globos namų vaikų taryba
- Globėjai
- Globos namų administracija
- Problemas sprendžiu pats
- Draugai
- Psichologas
- Kita (įrašykite)

16. Ką reikėtų pakeisti arba patobulinti globos namuose, kad čia gyventi Jums būtų saugiau ir geriau?

- Dažniau sudaryti sąlygas susitikti su tėvais ir artimaisiais
- Suteikti vaikams daugiau privatumo
- Labiau pasitikėt vaikais
- Dažniau išklausyti vaikų nuomonę
- Dažniau pastebėti ir reaguoti, kada vaiko teisės gali būti pažeidžiamos
- Nupirkti daugiau kompiuterių, kompiuterinių žaidimų
- Sudaryti sąlygas užsiimti įvairesne sportine, kita mėgstama veikla
- Dažniau vykti į ekskursijas, išvykas
- Nupirkti daugiau žaislų ir žaidimų
- Kita (įrašykite)

17. Kokiais būdais ir kaip dažnai globos namų darbuotojai parodo Jums, kad galite tartis su jais bet kokiais rūpimais klausimais?

Bendradarbiavimo būdai	Visada	Kartais	Niekada
Stengiasi būti draugiškas, geranoriškas jūsų atžvilgiu			
Nuoširdžiai jumis domisi			
Rodo pasitikėjimą jumis			
Pagarbiai, šiltai elgiasi su jumis			
Kita (įrašykite)			

18. Kokiais būdais darbuotojai turėtų atsižvelgti į Jūsų požiūrį, nuomonę, pageidavimus?

Darbuotojų rodomas dėmesys	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu	Nežinau
Dažniau stengtųsi atkreipti į mane dėmesį					
Parodytų, kad atidžiai manęs klausosi					
Leistų man suprasti, kad aš svarbus jiems					
Stengtųsi mane palaikyti, suprasi					
Nuoširdžiai domėtųsi manimi					
Pagarbiai, šiltai su manimi elgtųsi					
Būtų draugiškai nusiteikę mano atžvilgiu					
Kita (įrašykite)					

.....					
.....					
.....					

19. Kokiais būdais esate skatinami aktyviai dalyvauti ne tik globos namų, bet ir miesto bendruomenės gyvenime?

Veiklos	Dažnai	Kartais	Niekada
Dalyvavimas miesto šventėse, renginiuose			
Susitikimai su įvairių organizacijų atstovais			
Dalyvavimas įvairiose akcijose ("Darom" ir pan.)			
Globos namų atstovavimas įvairiuose konkursuose			
Dalyvavimas bažnytinėse apeigose			
Kita (įrašykite)			
.....			
.....			

O dabar šiek tiek žinių apie Jus:

- Jūs esate:**   Berniukas   Mergaitė
Jūsų amžius: 12-14 metų   15-18 metų

Kiek metų gyvenate globos namuose?

- Nuo gimimo   8-12 metų
 1-3 metus   13-17 metų
 4-7 metus

DĖKOJU, KAD UŽPILDĖTE ANKETĄ